

Tijdschrift voor Gregoriaans

1994-2

Stichting Amici Cantus Gregoriani

TIJDSCHRIFT VOOR GREGORIAANS

Jaargang 19, nummer 2, mei 1994

Verschijnt driemaandelijks

Redactie:

Marie-Louise Egbers, Ike de Loos, Martien Verzijl, Theo de Wit.

Redactie-adres: Catharinastraat 81, 4811 XG Breda
tel. 076 - 22 14 58

Secretariaat: Torenhoekstraat 14, 5056 AN Berkel-Enschot
tel. 013 - 33 10 94

Abonnement: fl. 30,-- per jaar, over te maken op girorekeningnummer 39586 of bankrekeningnummer 42.06.65.323 t.n.v. Stichting Amici Cantus Gregoriani te Geldrop.

Voor België: ABN-AMRO Hasselt 720-5202086-85: Bfrs 550.

Druk: Drukkerij Van Stiphout B.V. - Helmond. Losse nummers (ook van oude jaargangen): fl. 9,-- per stuk. Themanummers: fl. 12,50.

Kopij voor de volgende aflevering: 15 juni 1994.

De **Stichting Amici Cantus Gregoriani** is een kring van mensen, die zich verbonden weten met het gregoriaans en door een jaarlijks terugkerende bijdrage de verschijning van dit tijdschrift, alsmede andere op het gregoriaans gerichte activiteiten, mogelijk maken.

Bestuur:

A. Peters o.f.m., voorzitter
M. Lambriex, secretaris

H. Berkers, penningmeester
M-L. Egbers
B. Lamers
P. Mennen

Deken Roesstraat 13, 3581 RX Utrecht
Torenhoekstraat 14, 5056 AN Berkel-Enschot

Sporkehout 58, 5667 JG Geldrop
Catharinastraat 81, 4811 XG Breda
Leuvenlaan 9, 5628 WE Eindhoven
Wintelresedijk 5, 5688 GW Oirschot

Inlichtingen op het secretariaat.

Bij de voorplaat:

Rome, Bibl. Angelica 123 (Graduale Bologna ± 1130)

Van de redactie

In dit tweede nummer van deze jaargang bieden wij u weer een aantal gevarieerde artikelen.

Zuster Joanne Beyerbergen van Henegouwen o.s.b. ad. perp. komt zelfs tweemaal aan het woord. Als hoofdartikel plaatsen wij haar werkstuk, gemaakt als afsluiting van de post-H.B.O. cursus gregoriaans aan de Rijkshogeschool te Maastricht. Hierin geeft zij een grondige analyse van de communio die verhaalt van het wijnwonder. Wico Clements komt onmiddellijk daarna met een klinkend voorbeeld.

Voorts ontmoeten wij Zr. Joanne in haar priorij te Valkenburg, in een nieuwe aflevering van de serie Abdijentocht. In een interview probeert Marie-Louise Egbers te achterhalen hoe zij daar binnen de eigen spiritualiteit de liturgie en het gregoriaans ervaart.

Alfons Kurris vervolgt zijn serie over de handschriften met de behandeling van het begrip *Amplifikation*.

De schola van de St. Jacobusparochie te 's-Gravenhage gunt ons een blik in hoe zij reilen en zeilen.

Dat de belangstelling voor het gregoriaans zodanig is toegenomen dat het zelfs is doorgedrongen tot de top-100 en de STER-reclame vernemen we in het artikel van Henk Rijkers.

Tot slot bieden wij u een overzicht van alle ons bekende cursussen op het gebied van gregoriaans in de vorm van een kort verslag van elke cursus en verder met alle zakelijke gegevens. Doe er uw voordeel mee, misschien zit er iets voor u bij, u bent nu in elk geval tijdig op de hoogte.

Met de liturgische kalender en nog meer informatie in de rubriek 'Mededelingen' sluiten we deze aflevering op de gebruikelijke wijze af. ■

Zomercursus Vaals

18 tot en met 21 augustus 1994

Zie pagina 87

HOOFDARTIKEL

COMMUNIO: DICIT DOMINUS: IMplete HYDRIAS AQUA

Zr. Joanne O.S.B. ad.perp.

Hoezeer het gregoriaans wezenlijk en onlosmakelijk verbonden is met het Latijnse woord, ja meer nog: verhevigde uitdrukking is van smeking, aanbidding, overgave, jubel en bovenal van geïntensiveerde verkondiging van het Schriftwoord, wil ik graag laten zien in de hierboven genoemde communio.

Op de tweede zondag door het jaar wordt in het C-jaar het Evangelie gelezen van de bruiloft te Cana (Joh. 2, 1-11). Daarin verhaalt St. Jan ons van het wijnwonder als eerste teken van Jezus. De communio van die dag bezingt eveneens dit wonderteken. Hieronder volgen de Evangelieverzen 7 - 11, waaruit de communio genomen is, met daarnaast de zinsneden die in de communio zijn verklankt.

Dicit eis Iesus: Implete hydrias aqua.
Et impleverunt eas usque ad summum. Et dicit eis Iesus: Haurite nunc, et ferte architriclino. Et tulerunt. Ut autem gustavit architriclinus aquam vinum factam, et non sciebat unde esset, ministri autem sciebant, qui hauserunt aquam: vocat sponsum architriclinus, et dicit ei: Omnis homo primum bonum vinum ponit: et cum inebriati fuerint, tunc id, quod deterius est: Tu servasti bonum vinum usque adhuc. Hoc fecit initium signorum Iesus in Cana Galilaeae: et manifestavit gloriam suam, et crediderunt in eum discipuli eius.¹

Dicit Dominus: Implete hydrias aqua

et ferte architriclino
Cum gustasset architriclinus
aquam vinum factam,

dicit sponso:

Servasti vinum bonum usque adhuc.

Hoc signum fecit Iesus primum
coram discipulis suis.

1. Tekstvoordracht naar ritme en betekenis

Wanneer wij de Evangelietekst vergelijken met de tekst van de communio, dan valt niet alleen op hoe bondig en trefzeker de kern van het Evangelie in deze enkele zinsneden is weergegeven, maar ook dat door de vrijheid waarmee de componist kleine wijzigingen aanbracht, de tekst door een weldadig ritme aan expressiviteit heeft gewonnen, zoals de accentlettergrepen duidelijk laten horen:

Dicit Dominus: Implete hydrias aqua et ferte architriclino.

*De Heer sprak: Vult de kruiken met water en brengt (ervan) naar de tafelman-
ter.*

Cum gustasset architriclinus

Toen de tafelmanter geproefd had

aquam vinum factam, dicit sponso:

het water dat wijn geworden was, zei hij tot de bruidegom:

Servasti vinum bonum usque adhuc.

U hebt de goede wijn tot nu toe bewaard.

Hoc signum fecit Iesus primum coram discipulis suis.

Dit teken deed Jezus als eerste voor het oog van zijn leerlingen.

Het is belangrijk, alvorens de melodie te laten klinken, de tekst eerst enkele keren hardop ritmisch te lezen, daarbij ieder woord, vanuit het accent zorgvuldig af te sluiten en de woorden zodanig samen te voegen, dat de betekenis van de zin naar voren komt en men de tekst als het ware gaat "proeven".

Dicit Dominus: Implete hydrias aqua et ferte architriclino.

Cum gustasset architriclinus aquam vinum factam, dicit sponso:

Servasti vinum bonum usque adhuc.

Hoc signum fecit Iesus primum coram discipulis suis.

2. Tekst in combinatie met het neumenschrift

Bekijken wij hierna de tekst, slechts voorzien van de neumentekens van Sankt Gallen, dan wordt duidelijk welke woorden en accenten eveneens in klank verbreed worden of door een speciale neum worden voorbereid. Bijvoorbeeld het sleutelwoord 'a-qua' in het verhaal, zien wij in de eerste regel met meerdere episema's verbreed, terwijl hetzelfde woord in de vierde regel, door de accentvoorbereidende torculus met het T(enete) boven de tweede en derde noot: 'a-quam', juist ruimte schept voor het woord 'vinum', waar het in de tekst nú om gaat. Ook de zeer bijzondere functie van de tafelmanter, zoals nog zal blijken, de architriclinus wordt ruim verklankt, terwijl veelal het eind van een woord

zorgvuldige afronding krijgt door de verbrede pes of clivis.

Di - cit Do - mi - nus: Im - pléte hy - dri - as a - qua
 et fer - te ar - chi - tri - clí - no.
 Cum gu - stas - set ar - chi - tri - clí - nus
 a - quam vi - num fac - tam, di - cit spon - so:
 Ser - va - sti vi - num bo - num us - que ad - huc.
 Hoc signum fecit Ie - sús pri - mum coram dis - ci - pu - lis suis.

3. De intervallenstructuur

Het notenbeeld in zijn geheel laat duidelijk een tweedeling zien: het eerste deel A, met de ambitus fa-do, kenmerkt zich door een verhalend karakter, terwijl het tweede deel B, vanaf 'Servasti', waar de melodie omhoog springt, een sterker verkondigende kracht toont.

Io. 2, 7. 8. 9 et 10-11

CO. VI
RBCKS

A

D I-cit Dó- mi- nus : Im- plé-te hýdri- as a-
 qua et ferte architri-clí- no. Cum gu- stás- set archi-
 tri- clí- nus aquam vi-num fa-ctam, di- cit sponso :
B
 Servá-sti vi- num bo- num us-que adhuc. Hoc signum fe-
 cit Ie-sús primum co-ram discí-pu- lis sú- is.

E 59

Het loont echter de moeite tekst en melodie, woord voor woord en zin voor zin op de voet te volgen, in samenhang met de ritmische verfijningen, aangeduid door handschrifttekens.

4. Onderling verband van tekst, melodie en neumentekens

Het eerste woord plaatst de melodie met de pes quadratus op grondtoon en dominant, met een opstuwend elan in de zesde modus, beter: plagale tritus. Geen verdere versiering, de Heer spreekt rustig en gezagvol. Vgl. de identieke formule in de Jesaja-tekst, dààr in de eerste modus, even gezagvol:

GT 398

Dit korte elan op 'dicit' komt tot ontspanning in de melodie van het woord 'Dominus', dat met bijzondere zorg wordt verklankt: het is de Héér die spreekt. De begin-articulatie van de pes subbipunctis accentueert de beklemtoonde lettergreep, de lichtere clivis verbonden met pressus minor vangt het accent op, de resupinusnoot geeft dan de eindarticulatie van deze lettergreep aan, terwijl de suspensieve cadens fa-sol met woord zorgvuldig afrondt en tegelijkertijd de verwachting oproept naar het vervolg:

Het korte recitatief op de grondtoon DO (genoteerd fa), driemaal geamplificeerd door de onderliggende la - in de 'lege' terts klinkt nog geen si - waarborgt een volmaakte declamatie. De liquescerende pes van 'Implete', laat niet alleen de 'm' mooi klinken, maar tilt tegelijkertijd het woord óp naar het accent, terwijl de afsluitende pes met een even natuurlijke stembuiging het woord neerzet. Het belang dat de enorme watervaten, bestemd voor de Joodse reinigingsriten, in het verhaal hebben, klinkt dóór in de tristropha van 'hydrias', die door de lichte repercussie waarmee zij dienen te worden uitgevoerd, bovendien het recitatief

verlevendigen; ook hier sluit een pes het woord zorgvuldig af. Tenslotte krijgt het sleutelwoord 'aqua' bijzondere aandacht door de bivirga mèt episema plus verbrede clivis, waaraan ten overvloede nog eens T(enete) is toegevoegd. De punt achter de fa op de lettergreep 'qua' en de halve deelstreep in de kwadraatnotatie, belemmeren het doorstromen van de melodie, die nu naar de dominant wil om in de tweede helft van de zin, de 'Sinnspitze' te zoeken: het water moet naar de táfelmeester gebracht worden! In plaats van de deelstreep zou ik daarom de voorkeur geven aan een incisie. Dit tweede zinsdeel bevat een eigen dynamiek. Vanuit de fa wordt snel de dominant bereikt voor het woord 'architriclino' en via de 'corde mobile' raakt deze la even de do aan; de brede pes subbipunctis en de eindarticulatie op sol op de accentlettergreep, remt nog even de ontspanning in de melodie af, die dan in de verbrede clivis tot rust komt op de grondtoon. Vanuit deze grondtoon vertrekt de volgende zin:

De typische versieringstorculus voert de melodie van fa naar la, maar om het heerlijks dat de man proefde uit te drukken, volstaat de dominant niet, deze blijft als het ware doorklinken in de 'versierde' do; de liggende salicus sluit het woord op een 'optrekkende' manier af. (Men zou er bijna de opgetrokken wenkbrauwen van de tafelmanneer in kunnen horen...)

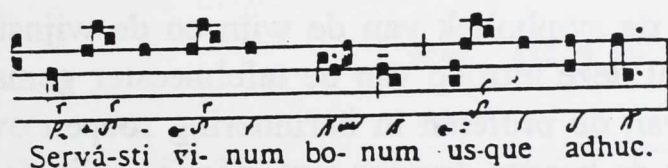
Hoezeer de 'corde mobile' inderdaad beweeglijk is, blijkt wel uit het feit, dat hij in hetzelfde woord 'gustasset', aangetrokken door de do, klinkt als een si en daarna verbonden met de la al een SA. De belangrikheid van de 'architriclinus' wordt opnieuw onderstreept door de versieringsneumen, die, na het hoogtepunt op 'gustasset' de melodie nu niet meer opstuwten, maar deze in dalende beweging terugvoeren met een tussencadens op de grondtoon. Deze verbrede clivis mag iets gerelativeerd worden ten opzichte van de clivis waarop de eerste keer 'architriclino' eindigt, daar was het aan het einde van een muzikale zin. Nu loopt de melodie door op dezelfde noten sol-la, enigszins zwevend of hangend aan de la.

Zoals hierboven reeds is vermeld, dient de verbreding van het woord 'aquam' om ruimte te scheppen voor het woord 'vinum', dat nu in de zin de klemtoon heeft. Dit gebeurt door de torculus met het T(enete) boven de tweede en derde noot, die dus iets teruggehouden dienen te worden, dezelfde torculus die in het handschrift van Laon een eigen grafie heeft: *ſ*. In dit geval heeft deze neum een dubbele betekenis, nl. woord-afrondend in het woord 'aquam' en tegelijkertijd

accent-voorbereidend voor het woord 'vinum'.

Hierop werkt hij enigszins als een 'stau' (letterlijk stuw), die de spanning oproept voor het volgende woord, dat hierdoor alle aandacht krijgt. De notatie boven vinum betekent: epiphonus (√) of (t) pes (✓) (epiphonus = vloeinoot). Met de cadens-torculus op 'factam', volgt een zwevende cadens op sol, om nu een tweede 'dicit' te laten horen. Ditmaal niet met de rust en de kracht van de eerste keer, maar sterker emotioneel geladen. Hoezeer de man met klem spreekt laat deze neum van vijf noten op di√- cit horen. De liggende pes quadratus² wordt gevolgd door een salicus die de melodie naar de do stuwt. Tot nu toe werd de do slechts aangeraakt in een versieringsneum, die een la verbreedt. Hier heeft hij aan belangrijkheid gewonnen, mede ter voorbereiding op het vervolg.

Dit kort dynamisch elan ontspant zich in de volgende dalende neumen en heeft dan ook een brede pes nodig, die augmentatief liquesceert op 'sponso', om de grondtoon te vinden. Hier echter geen vertragende cadens-torculus, zoals op 'factam': er mag niet te lang gewacht worden, de spanning moet behouden blijven! In tekst en melodie gebeurt nu iets opvallends, na het geladen 'dicit' gaat de verhalende stijl over in de directe rede. En hoe!

Om de verbazing en bewondering, die in deze uitroep besloten ligt uit te drukken, wordt er een verdieping hoger gezongen. De toonsverhouding boven de woorden van Jezus: 'Implete t/m architriclino', komen hier namelijk terug boven de woorden van de tafelmanster: 'Servasti t/m adhuc', maar dan een kwint hoger. Een perfecte vondst om een dergelijk schokeffect te verklanken. Ook deze zin bloeit dus op uit de DO-corde, maar dan, zoals gezegd, een verdieping hoger. Hoe zinvol het is dat de componist koos voor 'vinum bonum' in plaats van 'bonum vinum', horen wij in de breed uitgemeten klank van het woord 'bonum', waarop de melodie zich even ontspant in de verbrede clivis op de tussencadens la-sol, om dan op het 'usque' dezelfde beweging te hernemen met een derde versieringstorculus, zodat de melodie als het ware even na-echoot en dan definitief de sol kiest als finalis. Het zou echter banaal klinken om in deze driemaal herhaalde torculus, de klemtoon te leggen op de do, dit zou eerder remmend werken. Veel soepeler, veel muzikaler klinkt de melodie, wanneer de klank vanuit deze do in de torculus zelf groeit, zich ontspant en terugkeert naar de do.

In deze zin, zo magnifiek verklankt, ligt het hoogtepunt van de melodie, de kwintessens van het stuk. De betekenis van de woorden reikt veel dieper en verder dan de tafelmanneer zelf beseft. Deze meende slechts een uitstekende kwaliteitswijn te proeven, in tegenstelling tot de mindere soort die hij verwachtte. Over het hoofd van de bruidegom heen richt de tafelmanneer zich met zijn uitroep tot eenieder die zijn woorden weet te verstaan. Immers het gaat hier, zoals de laatste zin kort en bondig verklaart, om een teken. (Al wist hij niet wat er was gebeurd, de leerlingen, de auteur en wij, die het gebeurde eerder in de dienst door de lezing van het Evangelie hebben gehoord, weten het wél...!)

5. De spirituele zin

Het lijkt of de uitbundigheid van de melodie ons attent wil maken op die tekenwaarde van de enorme hoeveelheid wijn - het betreft vijf- à zeshonderd liter - en zijn uitzonderlijke kwaliteit, die te danken is aan het scheppend ingrijpen van de gast Jezus. De melodie geeft op háár wijze een verkondigende kracht aan de woorden van de tafelmanneer. Door haar schoksgewijs omhoogspringen, in dezelfde modale kleur, doet zij de woorden iets geheel nieuws bezingen, iets uitzonderlijk goeds, zoals het woord 'bonum' dit bezingt.

Voor wie enigszins vertrouwd is met de symboliek van de wijn en de wijnstok met betrekking tot het Joodse volk, zal deze uitroep van de tafelmanneer gemakkelijk de oudtestamentische beloften van de profeten in herinnering roepen over de messiaanse tijd. Dan zullen immers de bergen druipen van most en wijn (o.a. Joël 4,18 en Amos 9,13).

Wie anders kan deze gast zijn, die juist met dít wonder zijn eerste teken stelde, dan Hij, die hierdoor wilde openbaren, dat in de komst en in de aanwezigheid van zijn persoon, deze profetische beloften werkelijkheid zijn geworden en dat in Hem met messiaanse Rijk inderdaad is aangebroken?

Alles in het gebeuren dat het Evangelie ons verhaalde blijkt nu een teken: de bruiloft, de maaltijd en niet in het minst de bruidegom, die verwijst naar de wáre Bruidegom en het eigenlijke huwelijk dat wordt gevierd: God zelf, die in de persoon van Jezus onze mensheid heeft gehuwd.

In diepste zin bezingt de communio déze bruiloft, juist op het moment, dat wij door de communie aanzitten aan de tafel van de Heer en onze éénwording met Hem beleven en voeden. Want de vervulling der beloften is een werkelijkheid die voortduurt, de beloften gelden óns, het is altijd hier en nu, dat "de Heer op de berg Sion een maaltijd aanricht voor alle volkeren, een maaltijd van vette spijzen en van belezen wijnen" (Jesaja 25,6).

Na de rijkdom aan inhoud, die dit hoogtepunt in de melodie heeft willen weer-

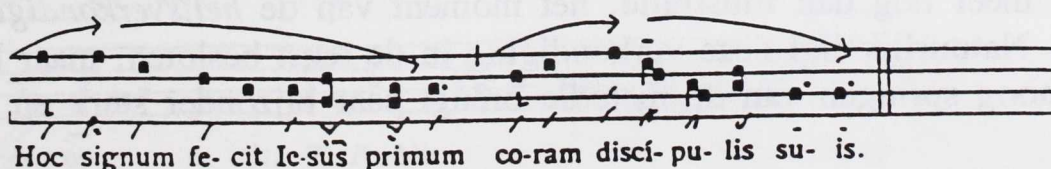
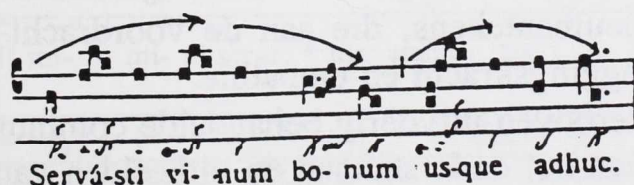
geven, volgt als een conclusie en bevestiging de slotzin, die geen versieringen meer vraagt.

Rustig en sober volgt de melodie nagenoeg syllabisch de tekst, dalend vanuit de bereikte do met een zwevende tussencadens op fa-sol - de punt lijkt mij ook hier overbodig - om dan met een laatste elan in de tweede helft van de zin nog eenmaal de do te kiezen. In een rustige kwint-daling keert tenslotte de melodie in een reducerende cadens terug op de grondtoon, zodat het stuk eindigt in een authentieke tritus, gezien vanuit de octoëchos. Heel terecht geeft het Graduale dan ook 'ad libitum' in plaats van de zesde, de vijfde psalmtoneel aan voor het psalmvers, waarvan immers de tenor eveneens op de do ligt.

De dynamiek van de melodie, haar bewegingskracht in een arsis- en thesisebeweging, die in de tekst steeds als 'elan' en 'ontspanning' werden aangeduid, wordt hieronder nog eens grafisch weergegeven door de pijlen:

resp. arsis en thesis:

Het zal duidelijk geworden zijn, dat de melodie op onnavolgbare wijze de tekst van de communio illustreert, ook waar zij een elders voorkomende formule gebruikt, ja, dat de melodie een diepere dimensie verleent aan de tekst, hem als het ware interpreteert en een retorische kracht geeft.

Retorisch, niet in de verzwakte betekenis van uiterlijk effect-bejag, maar in de oorspronkelijke zin van een zorgvuldige, juiste en schone voordracht. In tegenstelling tot de mening, soms zelfs als beginsel gehuldigd, dat de schoonheid van het gregoriaans ligt in een bijna onbewogen, engelachtige en vooral 'objectieve' vertolking, laten in het bijzonder de handschrifttekens zien, door hun nuanceringen die de juiste voordracht betreffen, dat héél de mens betrokken dient te zijn bij de vertolking van de tekst. Dit vraagt allereerst een gelovige en eerbiedige houding, althans een streven hiernaar. Het geloof zetelt echter niet uitsluitend in de ratio, ook het gevoel, de emotie in jubel of klacht mag meeklinken, hetgeen nog iets heel anders is dan pathetische of theatrale bombast. Integendeel, het eigene van de gregoriaanse retoriek, en daar bovenuit van haar 'verkondigende' kracht, ligt juist in een zuiver evenwicht, waarmee al de menselijke vermogens - de mens in zijn totaliteit - de gewijde Schrifttekst tot klinken en tot leven brengen, als een deelname aan de menswording van Gods Woord.

6. Samenvatting met enkele voorbeelden ter illustratie

Het feit dat de communie-antifonen tot een relatief jonge laag behoren van het gregoriaanse repertoire, en dit te meer wanneer zij niet meer uit een psalm, maar uit het Evangelie zijn genomen, verleent hen een bijzondere eigenheid binnen de algemene karakteristiek van het gregoriaans, welke immers bestaat in een levenseenheid van woord en melodie.

Vanuit de archaische recitatieven en de eenvoudige antifoontimbres was inmiddels een veel rijkere wijze van componeren opgebloeid. Deze volgroeide compositiestijl heeft zich kennelijk uitstekend geleend om de tekst van het Evangelie uit te beelden en te interpreteren. Soms weliswaar zeer sober, met een beperkt notenmateriaal, zoals bijvoorbeeld *Tu es Petrus*, GT 550; *Videns Dominus* GT 124 en *Lutum fecit* GT 111. In deze eenvoudige melodieën zijn het met name de ritmische aanduidingen van de neumentekens, die aan de voordracht de mogelijkheid verlenen tot de nodige zeggingskracht en empathie.

In andere gevallen, zoals in de hierboven uitvoerig behandelde communio, werkt ook de intervallenstructuur mee aan het ondersteunen en uitbeelden van de tekst. Tenslotte zou ik datgene wat in de communio *Dicit Dominus* zo frappant tot klinken kwam, méér nog dan illustratie, het moment van de *heilsverkondiging* willen noemen. Natuurlijk ligt deze verkondiging in de tekst besloten, maar het opvallende omhoog springen van de melodie brengt haar bijzonder sterk en op

heel eigen wijze onder de aandacht, zodat men, meen ik, mag spreken van de verkondigende kracht van het gregoriaans.

In de nu volgende antifonen valt eveneens gemakkelijk deze bijzondere karakteristiek van het gregoriaans te herkennen, daar juist op het moment van de verkondiging in de tekst, ook in de melodie iets opvallends plaatsvindt.

Communio *Multitudo languentium* (GT 471)

In rustige tweede modus verhaalt de tekst hoe zieken en lijdenden aan onreine geesten tot Hem kwamen, want... - en hier stijgt plotseling de melodie: vanuit de dominant fa klinkt nu, een kwart hoger, een stukje tweede modus op de sol boven 'virtus' - er ging een 'kracht' van Hem uit en hij 'genas: sanabat' allen.

Ulti-tu-do • languenti-um, et qui ve-xa-ban-tur à spi-ri-ti-bus immū-dis, ve-ni-ē-bant ad e-um: qui a vir-tus de il-lo ex-i-e-bat, et sanā-bat o-mnes.

Een uitgeputte menigte en zij die gekweld werden door onreine geesten kwamen tot Hem: want er ging een kracht van Hem uit en Hij genas allen.

Iets gelijkaardigs zien wij in de volgende antifoon, die begint in de gewone ambitus fa-do van de vijfde modus. In het 'ubi ego sum - waar ik ben' stijgt de melodie tot de hoge fa, 'illic - daar', en de melodie daalt tot in de diepste diepte van de lage fa - in die diepste neerdaling - zal ook mijn dienaar zijn.

UI mi-hi mi-ni-strat, • me sequā-tur: et u-bi ego sum, il-lic et mi-ni-ster me-us e-rit. T. P. Alle-lú-ia. Io. 12, 26

Vie Mij wil dienen moet hij volgen: en waar Ik en, daar zal ook mijn ienaar zijn. (GT 484)

Uit de volgende communio (GT 263) behoeven wij slechts het voor zichzelf sprekende 'Invenimus Messiam - wij hebben de Messias gevonden' te lichten, waar de plagale tetrardus even in een authentieke tetrardus overgaat.

CO. VIII
B A K S

Io. 1, 41. 42

D l- cit André- as • Simó- ni fratri su- o :

Invé-nimus Messí- am, qui dí- ci- tur Chri- stus : et

addúxit e- um ad Ie- sum.

Andreas zei tot zijn broer Simon: wij hebben de Messias gevonden, die Christus wordt genoemd: en hij bracht hem naar Jezus.

Tot besluit een voorbeeld die uit die eerste groep van eenvoudige, bijna nog archaische melodieën, ten bewijze dat ook met een beperkt notenmateriaal een maximum aan zeggingskracht verkregen kan worden. De communio *Mitte manum tuam* (GT 218).

De melodie cirkelt slechts om de grondtoon DO (genoteerd: FA) en volgt nage- noeg volmaakt de natuurlijke stembuiging waarmee de woorden worden uitge- spoken: de welwillende uitnodiging, het lichte verwijt en de vriendelijke, maar tegelijk dringende aansporing: wees niet ongelovig, maar gelovig.

CO. VI
R B C K S

Io. 20, 27

M It- te • mānum tū- am, et cognóscē lō- cā clāvō-

rum, alle- lú- ia : et nō- li esse incréd- u- lūs, ' sed

fi- dé- lis, alle- lú- ia, alle- lú- ia.

Geef dan je hand en betast de plaats van de nagels en wees niet onge- lovig, maar gelovig.

HET GESPROKEN WOORD IS MUZIEK GEWORDEN, DE MUZIEK BLIJKT GESPROKEN WOORD! ■

1. Vertaling van de verzen 7-11:

Jezus zei hun: Doet die kruiken vol water. Zij vulden ze tot bovenaan toe. Daarop zei Hij hun: Schept er nu wat uit en brengt dat aan de tafelmanier. Dat deden ze. En zodra de tafelmanier het water proefde dat in wijn veranderd was (hij wist niet waar die wijn vandaan kwam, maar de bedienden die het water geschept hadden, wisten het wel), riep de bruidegom en zei hem: Iedereen zet eerst de goede wijn voor en wanneer men eenmaal goed gedronken heeft de mindere. U hebt de goede wijn tot nu toe bewaard. Zo maakte Jezus te Kana in Galilea een begin met de tekenen en openbaarde zijn heerlijkheid. En zijn leerlingen geloofden in Hem.

2. In een les van J.B. Göschl O.S.B. klonk deze pes overigens als la-sa volgens een verbeterde versie.

Les Noces de Cana, de Bruiloft te Kana is de titel van één van de onderdelen van een drievoudige CD waarop oude opnamen van gregoriaans repertoire door het Deller Consort, daterend uit de jaren 1974-1979, zijn uitgebracht.

Het betreft een CD (Harmonia Mundi France 190235.37) die evenals de andere in deze bespreking genoemde, in elke klassieke vakhandel verkrijgbaar is.

Toen Alfred Deller, één van de pioniers van de renaissance van de oude muziek, in 1979 overleed, liet hij een uitgebreide discografie na.

Op tal van grammofoonplaten, die inmiddels flink kraken, is de stem van deze unieke countertenor, oprichter en leider van het Deller Consort vereeuwigd. Niet alleen in muziek van componisten als Purcell, Monteverdi en Bach, maar ook in gregoriaanse gezangen liet Deller zich horen. Op CD's herperst, vormen deze opnamen een document dat niet alleen getuigt van het bijzondere stemgeluid van deze eerste beroemde countertenor en stamvader van alle latere countertenors, maar ook van de sensatie van het nieuwe.

De oude muziek werd nog maar net herontdekt. De middeleeuwen werden gezien als een reservoir van kleurrijke muziek, die vooral energiek moest worden uitgevoerd. De keuze van gregoriaans, tot die tijd uitsluitend op de plaat vereeuwigd door aan kerken en kloosters gelieerde koren, lag helemaal niet voor de hand. Op de platen van het Deller Consort ging het niet zozeer om een liturgisch samenhangende, maar eerder om een op muzikale en musicologische redenen stoelende repertoirekeus. En de manier van zingen was heel anders dan die van de monniken die tot dan toe de uitvoeringspraktijk van het gregoriaans hadden gedicteerd. Het Deller Consort stond wat dat betreft in een traditie van Engelse vocale ensembles zoals het Wilbye Consort van Peter Pears die veelal polyfone muziek uit de Renaissance uitvoerden.

In het Deller Consort waren een aantal fraaie stemmen (sopraan, countertenor, tenoren, bas) samengebracht waarin een versmelting van de individuele stemmen weliswaar werd nagestreefd, maar tegelijk door de persoonlijke kleur van Dellers eigen stem, een nog altijd herkenbare klank ontstond. Het gregoriaans doet in de interpretatie van Deller altijd wat stijfjes aan, maar heeft desondanks grote zeggingskracht door de vanzelfsprekendheid waarmee het wordt gezongen, zonder maniërismen, door de individuele vocale kwaliteiten van de zangers en door de persoonlijkheid van leider Alfred Deller.

Luister bijvoorbeeld naar het slot van de Dodenmis, naast de Bruiloft te Kana één van de onderdelen van bovengenoemde CD.

De aanhef van het *In Paradisum* is werkelijk een klein wondertje in de geschiedenis van de fonografie. Deller zet in en de hemel lijkt werkelijk een stukje open te gaan.

In andere onderdelen, zoals het Paasspel van Praag en een reeks klaagzangen om overleden koningen, worden de grenzen van het liturgisch repertoire verkend en wordt de luisteraar geboeid door de afwisseling van solo- en tuttypassages.

In *Les Noces de Cana* klinkt onder meer het communiegezang *Dicit Dominus* dat elders in dit tijdschrift wordt behandeld. Dat de tekst een dialoog bevat wordt in de uitvoering van het Deller Consort onderstreept doordat verschillende solozangers de woorden van Christus en die van de tafelmeester voor hun rekening nemen. In de in het Engels, Frans en Duits afgedrukte begeleidende tekst worden keuzen als deze verantwoord: "Sommige delen van de liturgie leveren het thema voor een drama in het klein; uitgevoerd door een koor komt het dramatische aspect ervan niet altijd aan het licht".

Deze uitvoering herinnert aan een radio-opname van de inmiddels overleden Utrechtse Domorganist Stoffel van Viegen in 1984. Op verzoek van de KRO improviseerde hij over een reeks thema's uit het gregoriaans. Bijbelvast als hij was, liet hij in zijn improvisatie over *Dicit Dominus* de dialoog tussen de elkaar afwisselende personen duidelijk horen in zijn contrasterende registraties.

Dat het Alfred Deller niet altijd te doen was om de meest authentieke gregoriaanse gezangen blijkt uit het feit dat de romantische sequentie *Stabat Mater* deel uitmaakt van een reeks gezangen ter ere van Maria. In het onderdeel waarin een reeks gezangen voor de Vespers aan de orde wordt gesteld valt het *Magnificat* op, waarin een aantal verzen, naar oud gebruik, van een geïmproviseerde fauxbourdon meerstemmigheid is voorzien.

Deze CD's, gedrieën in een doos, vormen geen actuele bijdrage aan de discussies over de uitvoeringspraktijk van het gregoriaans, maar wel een pleidooi voor een persoonlijk getinte uitvoering van een repertoire dat dikwijls op geheel andere wijze wordt uitgevoerd. Deze CD's leveren met hun drie uur en veertig minuten muziek waar voor hun geld.

Een andere CD waarop het Deller Consort in gregoriaanse gezangen te beluisteren is, draagt de titel *Chant Grégorien, Répons et monodies gallicanes* en verscheen eveneens op Harmonia Mundi France (HMC 90234).

Al in 1972 waren deze als grammofoonplaat verkrijgbaar. In de uitvoering van repertoire voor Palmzondag en voor de Goede Week treft één kenmerk van Dellers vertolkingen de luisteraar bijzonder. Het zingen in octaven, met sopraan en countertenor als hoge stemmen, en tenor en bas als lage, wordt als expressiemiddel gebruikt. De refreinen in het *Gloria Laus* krijgen daardoor iets bezwerends. De uitvoering van een aantal responsories uit de Donkere Metten klinkt, daarbij vergeleken, veel minder spannend.

Een monument van de eerste orde is nog altijd de opname die het Deller Consort in 1961 maakte van de *Messe de Nostre Dame* van Guillaume de Machaut (ca. 1300-1377).

Van Machaut, kanunnik van de kathedraal van Reims en één van de grote dichters en componisten van zijn tijd, is dit het enige bewaard gebleven liturgische werk. De vierstemmigheid, altemnerend met gregoriaanse verzen, heeft een gedreven ritmiek die met de middeleeuwse hoketusstijl overeenkomt, en tevens stoutmoedige harmonieën die het geheel expressiviteit verlenen.

Naast de mis van Machaut zijn er Ars Nova-motetten opgenomen, ook met gregoriaans en polyfonie altemnerend, onder meer van Perotinus.

In Dellers interpretatie worden de zangers van zijn Consort terzijde gestaan door instrumentalisten van het Collegium Aureum. Deze bespelen zink, trombone, regaal, vedel, fluiten en pommers. Het is bij uitstek de muziek van de gotische kathedralen. De uitvoering lijkt deze bouwwerken uit hun voegen te laten barsten, zo fel worden de dissonerende harmonieën neergezet. De stem van Alfred Deller stijgt soms larmoyant boven zijn ensemble uit.

De CD met deze opname (Deutsche Harmonia Mundi GD 77064) is niet zozeer een monument voor de muziek van Machaut, maar meer nog een document dat laat horen hoe de herontdekking van de oude muziek gepaard ging met een romantische visie op de kleurrijke Middeleeuwen en, vooral, met de verrukking van het ontdekken van nieuwe oude dingen, die de uitvoerenden via de luidsprekers na al die jaren nog steeds op de toehoorders weten over te brengen.

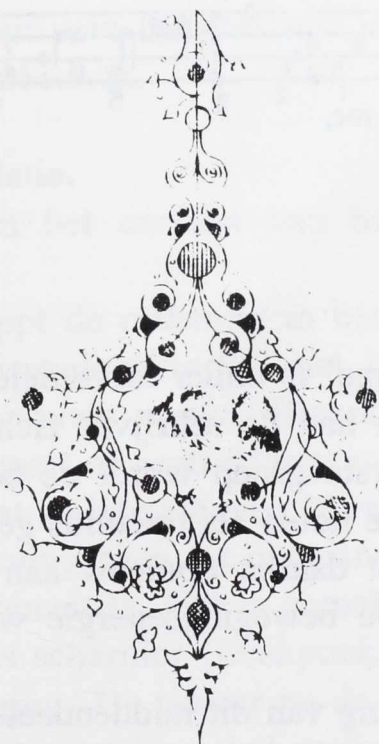
Heel anders van karakter is de uitvoering van Machauts *Messe de Nostre Dame* door het Ensemble Gilles Binchois (Harmonic Records H/CD 8931). Onder leiding van Dominique Vellard voeren vier zangers de mis in een zeldzaam ingetogen stijl uit. Vloeiend, met minder nadruk op de ritmiek, sereen en meditatief is hun aanpak. De uitvoerenden verklaren in de begeleidende tekst dat de vroegste meerstemmige missen, zoals die van Machaut, waarschijnlijk niet in het koor, maar in zijkapellen van de gotische kathedraal thuishoren.

De *Messe de Nostre Dame* zou een muzikaal testament zijn, dat door een schenking van de componist regelmatig bij het graf dat hij met zijn broer deelde zou moeten worden uitgevoerd. Dominique Vellard plaatst het werk in een liturgisch kader.

In afwisseling met de ordinariumgezangen van Machaut klinken er het gregoriaanse proprium van Maria Hemelvaart en het collectagebed en de lezingen van dat feest. Het gregoriaans wordt uitgevoerd zoals het in het veertiende-eeuwse gezangenboek te vinden is.

Resultaat is een indrukwekkende reconstructie van een feestmis, totaal verschillend van de uitvoering van Deller.

Maar zonder diens pionierswerk zou deze uitvoering ondenkbaar zijn geweest. ■

ARTICULATIE II: HET BEGRIP "RITMISCHE ARTICULATIE".

Alfons Kurris

Aan het einde van het vorige artikel over articulatie werd de vraag gesteld: is een melisme een optelsom van een aantal zelfstandige neumen of moeten we deze groepen beschouwen als onderdelen van één geheel?

In de vraag ligt het antwoord al opgesloten. De neumenschrijver kiest zijn grafieën in dienst van het ritme. Met andere woorden, door de rangschikking van de noten wordt een *ritmische* articulatie tot uitdrukking gebracht.

Afb. 1: Off. *Exaudi Deus.*

Het notencomplex boven 'in me' is onder te verdelen in vier min of meer zelfstandige groepen. Theoretisch had de schrijver zich kunnen bedienen van heel andere combinaties. In de eerste groep wordt de beginnoot losgekoppeld. Bovendien worden de laatste twee noten als tractulus genoteerd. De beweging komt even tot rust. De melodie zet daarna opnieuw aan en articuleert op de derde noot: salicus met episema. De bewegingsenergie wordt opgevangen en verder geleid naar punt 5.

In feite is de ritmische beweging van dit middendeel opgedeeld in twee groepen: de bovenste noot van de salicus fungeert als scharnier van beide onderdelen. In de laatste groep - trigon subpunctis resupinus - zijn de laatste drie tonen verlengd. De ritmische beweging stroomt rustig uit maar komt niet helemaal tot rust. De resupinus fungeert als brug naar wat volgt.

De nummers 1-7 markeren de volgende articulatiepunten:

- No 1: beginarticulatie
- no 2: binnenarticulatie, die een kleine cesuur aangeeft
- no 3: de nieuwe aanzet na de cesuur
- no 4: binnenarticulatie, die als scharnier te beschouwen is
- no 5: een kleine cesuur als eindpunt van de versiering
- no 6: een nieuwe aanzet
- no 7: de eindarticulatie die echter niet als cesuur mag worden beschouwd, aangezien de beweging verder gaat.

We hebben hier dus te maken met drie soorten articulatie, onderscheiden naar de plaats binnen de melodie. De kwaliteit van iedere articulatie is afhankelijk van de functie die iedere articulatie vervult. Men maakt onderscheid tussen articulaties die fungeren als cesuur (*Distinktion*) of als scharnier (*Drehpunkt*).

Zoals in afbeelding 1 duidelijk is, is de bovenste toon van de salicus een sterk aantrekkingspunt. De melodie stijgt in tertsen. De opgebouwde spanning wordt verder afgebouwd in de ornamentale beweging die erop volgt. Bij de cesuren vermindert de kracht van melodische spanning maar mag niet helemaal verslapen. Anders wordt de eenheid van het melisme, dat vóór alles als een eenheid moet worden beschouwd, verbroken.

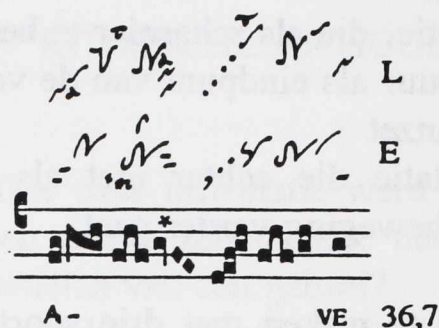
Het begrip: ritmische articulatie.

Dit begrip staat centraal in het concept van het leerboek van Agustoni en Göschl.¹

De ritmische articulatie schept de ordening in het muzikale discours. Ordening in de zin van agogie of bewegingskracht, niet in de zin van onderverdeling. Ritme is immers in wezen: *ordo motus*. Bepaalde tonen hebben méérwaarde omdat ze fungeren als steunpunt of aantrekkingspunt binnen de melodie.

We onderscheiden binnen het melisme boven 'Ave' vier groepen (afb. 2). Na de tweede groep komt de beweging even tot ontspanning om daarna vanuit de lage re op te stijgen naar de dominant la. Het is gemakkelijk in te zien dat de laatste noot van de eerste groep als scharnier (*Drehpunkt*) fungeert van het eerste deel van deze om spelende beweging. De cesuur na de daling mag niet worden ervaren als een rustpunt. Op het einde van het melisme zijn de laatste twee noten verbreed.

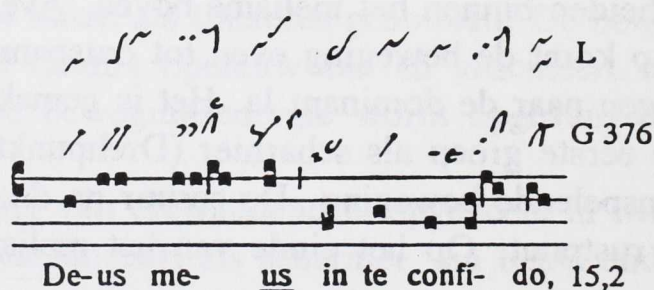
"die rhythmische Artikulation schlechthin und in besonderem Maß die Endartikulation ist in erster Linie als Phänomen einer melodisch-rhythmischen Bewegungstendenz anzusehen, d.h. der Endton, auf den die Bewegung hinfließt".²

Afb. 2: Off. Ave Maria.

Het lijkt ten overvloede dat gesproken wordt van *ritmische* articulatie. Articuleren betekent in het normale spraakgebruik dat men let op verzorgde uitspraak. In het leerboek van Agustoni en Göschl wordt dit begrip tevens toegepast op de melismen. Toegepast op de syllabische gezangen en deels de oligotonische gezangen gaat het primair om de verhouding tussen de geaccentueerde en ongeaccentueerde lettergrepen. Hier is het oude begrippenpaar arsis-thesis van toepassing. Omdat eindlettergrepen het woord begrenzen, spreekt men liever van *woordarticulatie*. Maar woorden staan niet naast elkaar, maar worden geordend binnen het zinsverband. Men spreekt in dit verband van *Verkettung*. In melismatische gezangen is evenzeer sprake van ritmische articulatie. Notengroepen worden als woorden met elkaar verbonden of onderling begrensd.

Articulatie en neumengrafie.

Afb. 3: In. Ad te levavi.

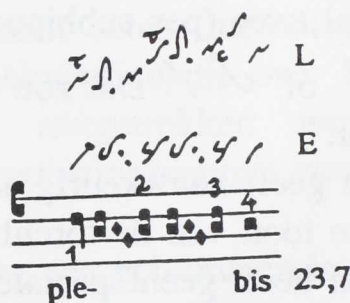
Door het gebruik van speciale grafieën kan het articulatie-karakter sterker worden uitgedrukt. De schrijver kiest een speciale grafie omwille van de tekstuit-

drukking of de melodische profilering.

Het is bekend dat de oriscus-pes een verbijzondering is van de pes quadratus. Er is sprake van een sterkere ritmische spanningsverhouding, gericht op de bovenste toon. Wanneer de pes quadratus samenvalt met de eindlettergreep van een woord, krijgt deze woordafronding een sterker profiel.

In afbeelding 3 wordt de uitroep 'Deus meus' door de pes quassus begrensd en spanningsvol verbonden met wat volgt in de tekst: 'in te confido'. Hier is dus sprake van een versterkte articulatie.

Inderdaad treffen we pes quassus in speciale melodische contexten: daar waar er sprake is van interpunctie in de tekst of waar men het accent van een belangrijk woord wil onderstrepen. Bovendien dient de pes quassus om de ritmische beweging te intensiveren. Dit laatste zien we vaak in melismen. De pes quassus fungeert als een scharnier.

Afb. 4: Off. *Benedixisti*.

Boven de lettergreep 'plebis' (afb. 4) staat een notencomplex dat als volgt te verdelen is: virga / pes subbipunctis / pes quassus / pes subbipunctis / pes quassus.

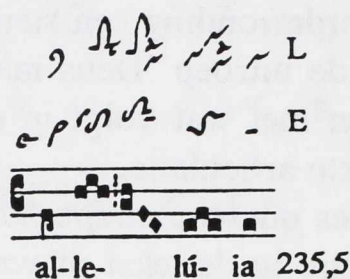
De pes quassus midden in het melisme is opvallend. De bovenste toon van deze neum trekt wat voorafgaat, naar zich toe.

De eerste noot van het melisme, die losgekoppeld is, fungeert als bron van de melodische stroom. De hele beweging cirkelt rond de la, hangt als het ware aan deze toon en komt op het einde hier weer op uit.

De groepering van noten en het gebruik van de speciale grafie zijn ritmische uitdrukkingsmiddelen.

Articulatie en neumensplitsing.

Naar aanleiding van afbeelding 5 vragen we ons af: waarom hebben de schrijvers van Sankt Gallen en Laon de notengroep boven 'alleluia' verdeeld in een

Afb. 5: Off. *Viri Galilei*.

torculus en een pes subbipunctis?

Zangers die interpreteren volgens het oude ictussysteem delen in in groepjes van drie en twee. Stel dat de schrijver in plaats van de gegeven groepering van drie (torculus) en twee maal twee (pes subbipunctis) had genoteerd in een groep van vier en drie: $\underline{\sim} / \sim$ of $\sim : / :$. Dat zou betekenen dat er een andere ritmische articulatie zou ontstaan.

De schrijver van Laon geeft nauwkeurig aan welke tonen ritmisch gearticuleerd zijn, namelijk de derde toon van de torculus en de laatste twee van de pes subbipunctis. Sankt Gallen heeft geen speciale aanduiding op de derde noot van de torculus. De geleiding spreekt immers voor zich. De coupure - dat wil zeggen de overgang van torculus naar pes subbipunctis - is expressief. Hier profileert zich het natuurlijk karakter van de torculus:

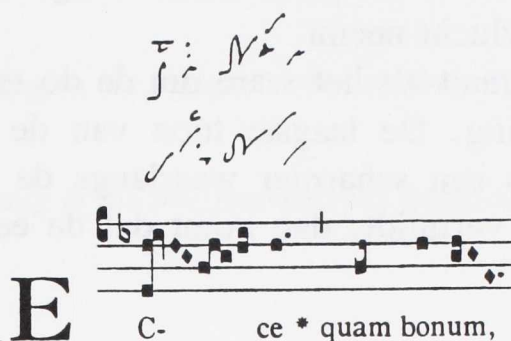
"Sosehr auch das eigentliche rhythmische Bewegungszentrum der kurrenten Torculusbewegung in der zweite Note liegt, so erreicht sie doch ihr Ziel in der dritten Note."³

De groepering van de noten geeft de ritmische articulatie perfect aan. Toegevoegde tekens zoals episema's en letters dienen slechts ter verduidelijking, maar voegen niets toe.

Articulatie, aangeduid door de grafie zelf.

In het Duits spreekt men van *kurrente* en *nicht kurrente* tekens. Het betreft hier het onderscheid tussen punctum en tractulus in Sankt Gallen (of punctum en uncinus in Laon), tussen pes rotundus en pes quadratus etc.

In de handschriften is de laagste toon van de climacus uit afbeelding 6 aangeduid als tractulus resp. uncinus. De zanger krijgt daarmee een duidelijke aanwijzing dat hier sprake is van een ritmische articulatie, die kan functioneren als scharnier (Drehpunkt) of als cesuur (Distinktion). Tevens is er sprake van een

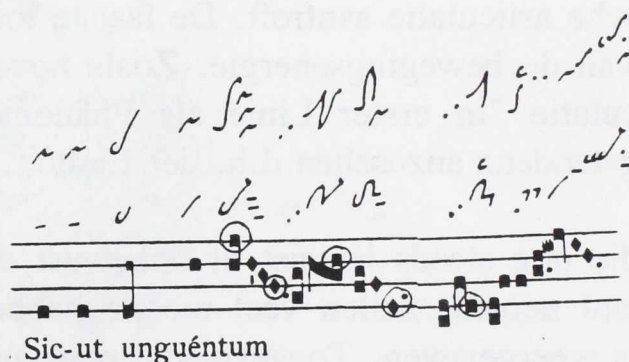

Afb. 6: Gr. *Ecce quam bonum*.

neumensplitsing.

Binnen dit melisme is er sprake van een speciale ritmische geleiding. Laon geeft exact aan waar de articulatiepunten zich bevinden. De beweging stuwt naar de la en stroomt verder naar de sol zonder echter tot ontspanning te komen. De beweging mondt immers uit in een eindarticulatie over beide noten. Men kan rustig stellen dat de beweging aangetrokken wordt door de beide scharnierpunten (la en sol), waar de bewegingsenergie wordt doorgegeven.

Articulatie, aangeduid door toevoeging van episema en letters.

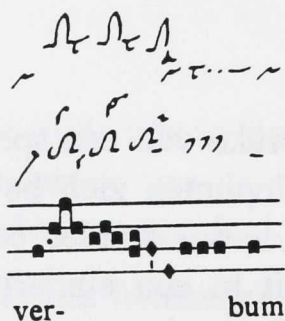
Af. 7: Gr. *Ecce quam bonum*.

In de notatie van Sankt Gallen en Laon zien we een ritmische nuancering die in de notatie van het kwadraatschrift onmogelijk uit te drukken is. De dalende beweging van de pes subtripunctis is gerekt. We treffen een episema aan op de meest markante punten. Maar ook de ritmische geleiding is een sterke aanduiding voor het ritme.

Na de pes subtripunctis ontstaat mogelijkwerwijze een kleine cesuur. De volgende

notengroep is ritmisch gespannen naar de laatste noot van de porrectus. Hier bevindt zich de spil van de beweging. De daling naar de re leidt tot een nieuwe cesuur. De re wordt omspeeld en bevestigd door het episema, waarna de beweging een hoge vlucht neemt.

De beweging draait als het ware om de do en intensiveert in de bewust gerekte dalende beweging. De laagste toon van de dalende beweging kan men zelfs beschouwen als een scharnier waarlangs de melodie verder stroomt. Wanneer men de cesuur vermijdt, dan komt dat de eenheid van het gehele melisme ten goede.

Afb. 8: Off. *Confitebor*.

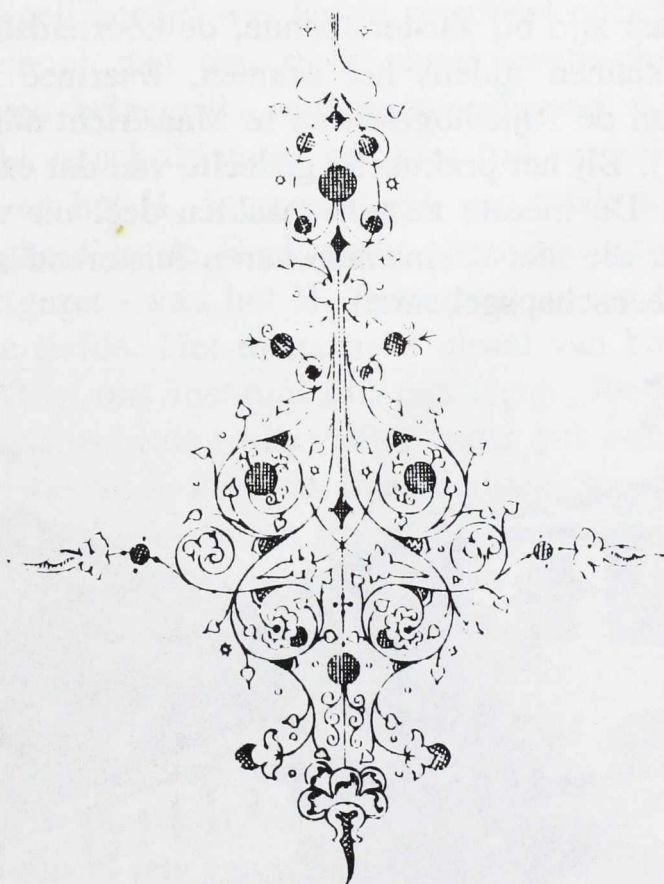
Het ritmische patroon van het melisme boven 'verbum' is interessant. De schrijver verdeelt de melodie in kleine geledingen waarbij men telkens aan het einde een ritmische articulatie aantreft. De laatste toon van elk element werkt als aantrekking van de bewegingsenergie. Zoals boven reeds is aangeduid is de ritmische articulatie "in erster Linie als Phänomen einer melodisch-rythmischen Bewegungstendenz anzusehen d.h. der Endton, auf den die Bewegung hinfließt."

Zangers die nog steeds bewust of onbewust de eerste toon van de torculus als uitgangspunt nemen, zullen veel moeite hebben met het ritme zoals dat in de bronnen is weergegeven. Toegevoegde episema's en letters geven ten overvloede aan dat de beweging articuleert op de derde toon van iedere torculus.

De beweging mondt uit een resupinusbeweging die zich uitstrekt over drie noten. Eigenlijk dient deze uitbreiding aan het einde om extra klankruimte te geven. Men spreekt van amplificatie. Over dit begrip zal in de komende aflevering gesproken worden. ■

NOTEN:

1. AGUSTONI, L. EN GÖSCHL, J.B.: *Einführung in die Interpretation des Gregorianischen Chorals*, Band I: Grundlagen (Regensburg 1987).
2. AGUSTONI, L. EN GÖSCHL, J.B.: *Einführung in die Interpretation des Gregorianischen Chorals*, Band II, Teilbd. 1, p. 55.
3. AGUSTONI, L. EN GÖSCHL, J.B.: *Einführung in die Interpretation des Gregorianischen Chorals*, Band II, Teilbd. 1, p. 198.

LITURGIE

ABDIJENTOCHT 2: PRIORIJ REGINA PACIS

M-L. Egbers

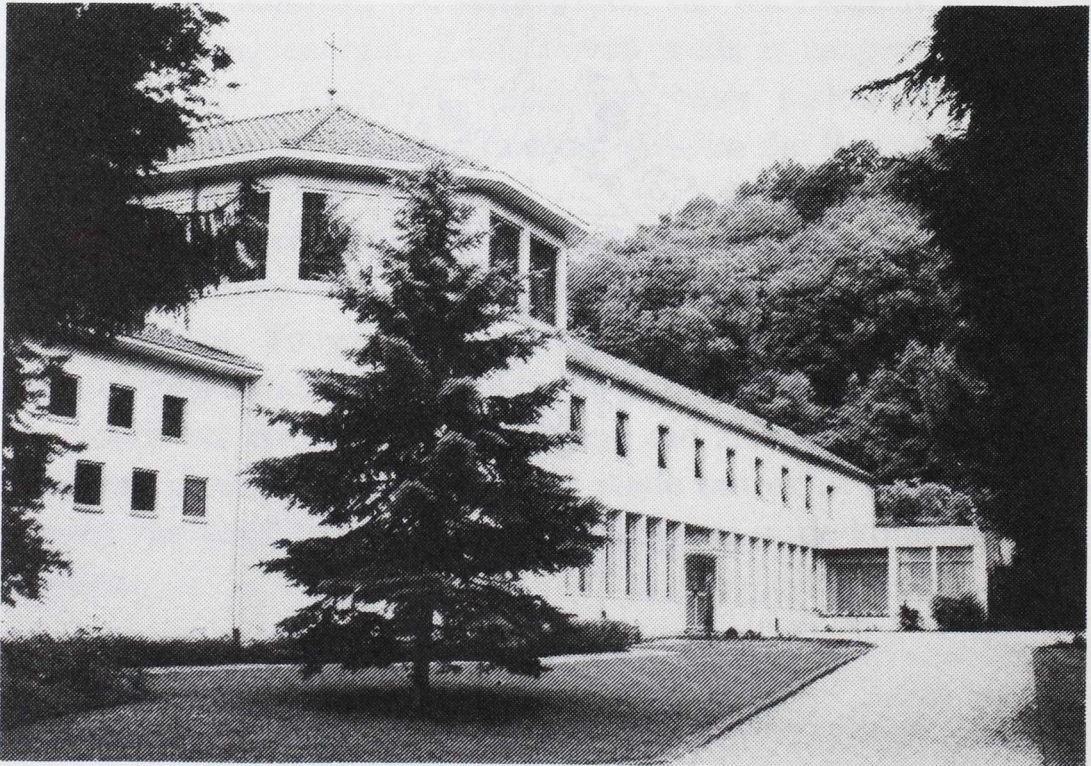
Op de koudste dag van de winter die achter ons ligt, maandag 14 februari, koerst mijn auto, nog net vóór het morgenkrieken, in zuidelijke richting; het vriest en er giert een snijdende wind.

De prachtige zonsopgang tijdens de rit kleurt de dag en mijn geest:

Hij verschijnt als een bruidegom die zijn bruidsvertrek uit komt getreden, een held stralend - zó wil hij zijn baan gaan. Zo jubelt in mij psalm 19.

Priorij Regina Pacis te Valkenburg is het eindpunt van mijn tocht. Dit klooster wordt bevolkt door de Zusters Benedictiessen van het H. Sacrament.

Vandaag mag ik te gast zijn bij Zuster Joanne, de koorleidster van de gemeenschap. Ik leerde haar kennen tijdens het examen, waarmee ze de post-H.B.O.-cursus Gregoriaans aan de Rijkshogeschool te Maastricht afsloot (zie het hoofdartikel in dit nummer). Bij het praktische gedeelte van dat examen kwam de hele gemeenschap in actie. De meeste zusters maakten deel uit van het koor dat zij dirigeerde en degenen die niet deelnamen waren luisterend aanwezig. Zodoende was het een echt gemeenschapsgebeuren.

In de kapel waar zich dat alles afspeelde, vier ik nu samen met de zusters de Eucharistie. Het is inmiddels 9 uur. Het zaaltje waar we verder de dag zullen doorbrengen, herinnert mij aan de hartelijkheid van de gemeenschap na dat bewuste examen, die vergezeld ging van koffie en Limburgse vla. Ook nu is er een kop warme koffie en daarna vraag ik de eerste vraag op zuster Joanne af.

Een jonge loot

Is uw instituut een orde of een congregatie?

Het instituut maakt deel uit van de Orde van Sint Benedictus en heeft daarvan dus ook de karakteristieken. Van deze latere jonge loot aan de eeuwenoude Benedictijnse stam luidt de volledige naam: Benedictinessen van de altijddurende aanbidding van het H. Sacrament.

Die loot werd gesticht door Mère Mechtildis van het H. Sacrament in 1653 te Parijs. Zij was toen 39 jaar en was al Benedictines. Zij leefde in een zeer bewogen tijd van oorlogen en godsdiensttwisten en alle verschrikkingen die dat met zich meebracht. Tegelijkertijd was het in spiritueel opzicht de gouden eeuw van de z.g. Franse school met een sterk christo-centrische vroomheid, waarvan Mère Mechtildis een belangrijke vertegenwoordigster is. Haar charisma vormt een antwoord op de verschrikkingen van haar tijd, vooral op de ontwijdingen en heiligschennissen van het H. Sacrament, nl. een totale toewijding aan Christus' blijvende aanwezigheid in de Eucharistie, door een altijddurende aanbidding - dag en nacht voortgezet - van het H. Sacrament in een herstellende, eerherstellende, verzoenende liefde. Het monastieke ideaal van het 'onophoudelijk gebed van het hart', heeft in ons Instituut dus een eigen 'focus', is nl. gericht op de aanbidding van Christus in de Eucharistie, onder ons aanwezig.

Omdat de Eucharistie voor heel de Benedictijnse spiritualiteit het middelpunt vormt, waaromheen de gebedsuren door de dag zijn gegroepeerd, zie ik onze eigenheid niet zozeer als iets extra's, een toevoeging, dan wel als een uitdieping of een 'verdichting' van dit aspect der eucharistische beleving.

Bij de klassieke monastieke professie leggen wij nog een gelofte af om 'met heel mijn kunnen de altijddurende aanbidding en verering van het Allerheiligst Sacrament te handhaven.' Deze voortdurende aanbidding, gedragen door de gemeenschap, is wel de voornaamste verplichting van onze 'eigenheid'. Voor mijn gevoel geeft dit geheel iets van warmte aan onze spiritualiteit.

Naar Nederland... naar Valkenburg

In 1904 kon er een stichting gerealiseerd worden in Nederland en wel in Breda: Priorij Manna absconditum. Dit gebeurde vanuit Rouen, toen vele Franse reli-

*La Reverende Mere Catherine De Bar, dite Mechilde du S.^e Sacrement
Religieuse Benedictine Institutrice de l'adoration perpetuelle du tres
S.^e Sacrement de l'Autel et premiere Superieure des Religieuses du même
Institut. Decedée pleine de vertus et de merite en son premier mona-
stere du faubourg St Germain le 6.e Avril 1698. âgée de 83. ans.*

gieuzen in ballingschap gingen. In 1942, het tweede oorlogsjaar, trokken zusters vanuit Breda naar Valkenburg en begonnen daar in een oud hotel een nieuwe stichting. Dat was het begin van Priorij Regina Pacis (koningin van de vrede!). In die eerste oorlogsjaren hadden contemplatieven veel nieuwe roepingen, zo ook in Breda. Kort na de stichting hier kon men in Heesch bij Oss beginnen. Maar de behuizing hier was zo slecht dat in 1958 begonnen werd met de bouw van dit witte klooster. Het plan was wat deze maquette aangeeft: vier vleugels rond een binnenhof. Bij gebrek aan geld werden slechts drie vleugels gerealiseerd.

In 1972 werd ten behoeve van een betere accommodatie voor de gasten, de vierde vleugel gelijkvloers neergezet. De Benedictijnse gastvrijheid heeft bij ons nl. de vorm van het ontvangen van gasten, voor bezinning of enkele stille dagen.

Nu in 1994 wordt tenslotte de priorij afgebouwd volgens de oorspronkelijke maquette en krijgt de vierde vleugel een verdieping, waardoor het klooster nu wordt verrijkt met een bibliotheek, kapittelzaal en een aparte afdeling voor het noviciaat, in het vaste vertrouwen op een heropbloei van roepingen voor het contemplatieve leven. Op dit ogenblik hebben wij twee jongeren in het noviciaat.

Zullen we van buitenaf ons klooster eens gaan bekijken?

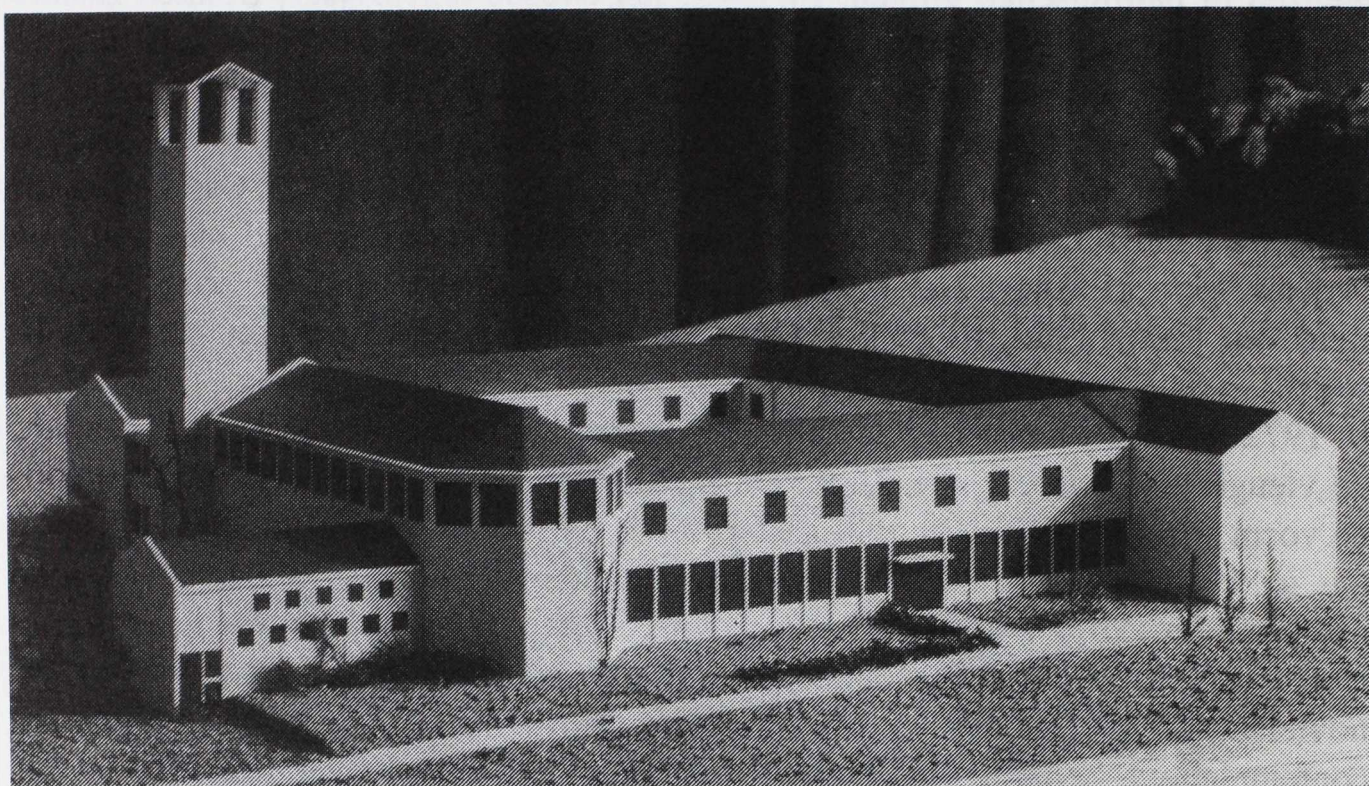
Dat was niet tegen dovemansoren gezegd. Zo vóór in de middag kan een stevige wandeling wat loomheid na het eten verjagen, en zo geschiedde. Vanuit een hoog gelegen gedeelte van de tuin konden we als het ware boven op het klooster kijken. Maar de kou zorgde uiteindelijk voor een vrij snelle aftocht.

Toen de tweede gastentuin in. Die ligt als het ware als een ring om het grote terrein heen. Het verbrede pad door een bosachtige tuin laat je het klooster aan bijna alle kanten zien en tegelijkertijd kijk je aan de buitenkant van de ring het glooiende Limburgse land in. Met een groenmuur en slagboompjes wordt je op een vriendelijke manier gevraagd de privacy van de zusters te respecteren.

De liturgie en de plaats van het gregoriaans daarin

Hoe is de liturgie geordend?

Volgens de Benedictijnse traditie is ook onze levensvorm van aanbidkend bij de Heer aanwezig zijn, gestructureerd en geschraagd door de gezongen getijden. Tot aan Vaticanum II gebeurde dit volgens de indeling die de Regel van Sint Benedictus aangeeft, met als eigenheid dit detail: op de z.g. 'vrije' donderdagen, als de liturgische rubrieken dit toestaan, wordt de votiefmis van het H. Sacrament gezongen, terwijl het Sacramentsfeest zelf volgens de hoogst mogelijke

Maquette

rang wordt gevierd. Tot aan Vaticanum II had vanzelfsprekend het Latijn en het gregoriaans het alleenrecht.

Na het concilie volgt een tijd van experimenteren, ook op liturgisch gebied. Successievelijk zijn wij overgegaan op de moedertaal voor het koorgebed. In 1967 begonnen wij met de Completen, in het Nederlands getoonzet door Hans Brüggem, monnik van Egmond. Deze omschakeling heeft héél veel tijd en inzet gevraagd: je laat iets heel kostbaars, een eeuwenoude en dierbare traditie los. Daartegenover staat het feit dat voor velen het gebruik van de eigen taal het gemakkelijker maakt 'ons psalmgezag zó te verrichten dat ons hart in overeenstemming is met onze stem', zoals de Regel het vraagt.

Intussen heeft het koorgebed in de afgelopen jaren zijn vaste vorm gevonden volgens de Benedictijnse kaderwet neergelegd in de Thesaurus, die reeds in 1968 aan iedere gemeenschap een eigen invulling van de getijden toestaat en het vernieuwde Benedictijnse Calendarium van 1972, met enkele eigen feesten voor het instituut. Wij volgen schema D van de Thesaurus met een vijfdelig officie: de Metten in het vroege uur, de Lauden als morgengebed, de middagdienst die de Terts, Sext en Noon vervangt, de Vespers als avondgebed en de Completen als dagsluiting.

Toch heeft deze omschakeling geen volledige breuk betekend met het gregoriaans. De IWVL (Intermonasteriële Werkgroep Voor Liturgie) heeft in de loop der jaren een bijna volledig officie gerealiseerd voor heel het Nederlandse taal-

gebied, helemaal geënt op de gregoriaanse traditie, zowel wat modaliteit betreft, het vrije woordritme, de sterke binding tussen woord en melodie (het sterkst natuurlijk in de antifonen), alsook in de verschillende vormgevingen: de recitatieven, korte en lange responsories, antifonaal én responsoriaal gezongen psalmen.

Wij bezitten nu een antifonale voor heel het Tijdeigen, het Feesteigen en het Gemeenschappelijke voor de heiligen.

Hoewel men kon voortbouwen op de verworvenheden van het gregoriaanse repertoire, kon in enkele tientallen jaren niet diezelfde rijkdom gecreëerd worden als het gregoriaans in enkele eeuwen verwierf, maar waarschijnlijk zal de groei zich nog doorzetten. Daarbij is het van groot belang in levend contact te blijven met de bron van deze muziek: het gregoriaans zelf, zowel door het te blijven zingen als door het zich verdiepen in hetgeen de wetenschap ons leren kan vanuit de handschriftstudie en andere vergelijkende studies. Het zou mij een wezenlijk verlies lijken als van de toekomstige generatie het gregoriaans geen levend en levengevend bezit meer zou zijn.

Op zon- en feestdagen zingen wij de missen in het gregoriaans, op weekdagen zingen wij ook driemaal per week een Nederlandse mis in een zo klassiek mogelijke vormgeving: intredezang, antwoordpsalm, communie-antifoon, acclamaties en ordinariumgezangen.

De ontwikkeling van de laatste jaren

Hoe ervaart u de semiologische uitvoeringspraktijk?

Oorspronkelijk zongen wij het gregoriaans zo ongeveer als Solesmes, min of meer via de Wardmethode, ons toelegend op een objectieve weergave...

Wij maakten gebruik van 'Het Gregoriaans' door pater E. Bruning voor de technische gegevens en van de serie 'Confessio et pulchritudo' door Dom N. Boer voor de spirituele tips.

Ik voelde mij daar tamelijk wel bij al had ik innerlijk wel eens moeite als de ictus zo tegendraads was tegen het woordritme, maar door het gezag van Solesmes mocht dat niet van mijzelf: als Solesmes zei dat het mooi was, wàs het mooi! Onze eerste kennismaking met een wat andere uitvoering dateert van 1976 in verband met enkele conferenties in Heerlen door pastoor dr. A. Kurris. Al snapten wij niet alles, het maakte toch veel indruk en op ons verzoek kwam enkele jaren later pastoor Kurris ons incidenteel lesgeven om ons wat vertrouwd te maken met een nieuwe uitvoeringspraktijk. Het eerste wat wij leerden was: het episema boven de clavis geldt voor beide noten en dat het twee- en driedelig ritme eigenlijk niet zo klopte: 'relativeert u dat maar'. Dat maakte mij aanvan-

kelijk alleen maar onzeker, ik was juist zo blij dat ik zo goed had leren tellen... Voor de schola werd een Graduale Triplex aangeschaft: wij leerden het scandicus- en salicusfiguurtje naar de hoogste noot toezingen (dat lukte nog het best), de verbrede pes, etc., maar het bleef eigenlijk erg materieel, te brokkelig, te wettisch geloof ik. Ik heb het niet onmiddellijk kunnen smaken.

Ik was daarom buitengewoon blij, toen ik de gelegenheid kreeg deel te nemen aan de A-cursus voor gregoriaans, georganiseerd door het Maastrichts conservatorium, samen met een heel gemengde groep van amateurs en vakmusici. Het heeft een enorme verrijking voor mij betekend. In de loop van die twee jaar is er mij een samenhang duidelijk geworden door de verschillende verworvenheden die de handschriftenstudie en de modaliteitsleer gebracht hebben. De inzet, muzikaliteit en bevlogenheid van pastoor Kurris hebben mij de relatie tussen tekst, neumen en modaliteit laten zien; en daardoor de diepere spirituele betekenis van de gezangen binnen de liturgie.

Het is nu heel vanzelfsprekend voor mij geworden en ik ben deze wijze van uitvoeren werkelijk gaan smaken, ik zou ze niet meer willen missen!

Nu kan ik het ook met veel meer zekerheid en overtuiging aan de gemeenschap overdragen, die er in het algemeen heel welwillend voor openstaat en het ook als een verrijking ervaart.

Praktische informatie

Priorij Regina Pacis, Oud-Valkenburgerweg 16, 6301 CK Valkenburg, tel. 04406-12234.

Gebedstijden: 06.15 uur Metten
07.30 uur Laudan
09.00 uur Eucharistieviering
11.30 uur Middagdienst
16.30 uur Vespers
19.45 uur Completen ■

UIT HET KOOR GEKLAPT

KOORZANG IN DEN HAAGS OUDSTE PAROCHIE

*Herman Rosenberg**

'Cantemus Domino!' De aanhef van de derde tussenzang van de Paaswake klinkt in de kerk van de H. Jacobus de Meerdere in Den Haag altijd extra feestelijk. Niet alleen klinkt er de vreugde in door van de Joden, die onder leiding van Mozes door de Rode Zee zijn getrokken, ook enige trots valt te beluisteren in de stemmen van de zangers, want Cantemus Domino is de naam en zinspreuk van hun koor.

Het gemengde zangkoor Cantemus Domino vervult een bijzondere rol in de Haagse katholieke gemeenschap. Het is het enige parochiekoor in de stad, dat elke zondag aantreedt om de Latijnse Hoogmis op te luisteren met zang. Meestal wordt een meerstemmige mis uitgevoerd, door het gemengde koor of door de heren alleen. Daarnaast wordt altijd het volledige 'proprium' gezongen, inclusief graduale, tractus of tweede alleluia. De eerlijkheid gebiedt wel te vermelden dat er gedurende de vastentijd soms een (te) lange tractus als psalm wordt gezongen.

De geschiedenis van Cantemus Domino hangt nauw samen met die van de St. Jacobuskerk aan de Parkstraat, de hoofdkerk van katholiek Den Haag. Het imposante neogotische godshuis met zijn negentig meter hoge toren werd in 1878 voltooid. Architect was de bekende P.H.J. Cuypers. De kerk is de directe opvolger van de middeleeuwse Grote of St. Jacobskerk aan het Kerkplein, die tijdens de Reformatie overging in protestantse handen. De katholieken weken uit naar een schuilkerk aan de Oude Molstraat en kregen later van Lodewijk Napoleon de Hofkapel op het Binnenhof.

Het oude zangkoor 'Deo et Ecclesiae sacrum', opgericht in schuilkerkentijd van de parochie, viel in 1890 uiteen na onenigheid tussen een deel van de zangers en dirigent C.J. Wirtz. Op 8 juli richtte deken-pastoor J.Th.A. Heijligers een nieuw koor op: Cantemus Domino. Wirtz was de eerste dirigent.

De traditie van goed verzorgde plechtigheden, omlijst met klassieke koorzang, die in schuilkerk en in de Hofkapel al bestond, heeft aan de Parkstraat altijd

* Herman Rosenberg is bestuurslid van Cantemus Domino. Het koor zingt elke zondag tijdens de Hoogmis (10.15 uur) in de St. Jacobuskerk aan de Parkstraat in Den Haag onder leiding van Sipke de Jong. Organist is Ton van Eck.

standgehouden. Tot in de jaren zestig was ook hier de zang voorbehouden aan mannen en jongens. Rond 1970 werd een apart dameskoor opgericht om de uitvoering van gemengde missen mogelijk te maken. In 1977 gingen de koren samen.

Het repertoire van het gemengde koor omvat muziek van de Renaissance tot de twintigste eeuw, waaronder missen van Palestrina, Caldara, Mozart, Schubert, Dvorak, Perosi, Andriessen en Strategier. Juist omdat de meerstemmige mannenkoorzang vrijwel overal uit de kerken is verdwenen, wordt deze aan de Parkstraat enigszins gekoesterd. Geregeld worden nog missen uitgevoerd van de Nederlandse componisten Philips Loots en Hubert Cuypers ('Missa Trinitatis') en motetten van Jan Nieland (Magnificat), Jaap Vranken en Alphons Diepenbrock. Ook de plaats van het koor in de kerk is nog traditioneel. Cantemus Domino zingt 'boven', op een koortribune aan de westzijde van de kerk. Daar bevindt zich ook het grote Adema/Schreurs-orgel.

Blijft er met deze overvloed aan meerstemmige muziek nog voldoende tijd en ruimte over voor het gregoriaans? Ook hier moeten we eerlijk zijn. Tijdens de wekelijkse repetitie is een half uur gereserveerd voor het gregoriaans. Dat is niet veel. Het is net voldoende om de gezangen één keer goed door te nemen. De liefhebber hoeft in de Parkstraat dan ook geen revolutionair gregoriaans te verwachten, dat wordt uitgevoerd volgens de nieuwste inzichten. De uitvoeringspraktijk zou gekarakteriseerd kunnen worden als dynamisch-romantisch, met meer nadruk op muzikale lijnen dan op woordaccenten. Het gregoriaans bevindt zich zeker de laatste vijftien jaar in de Jacobuskerk op een behoorlijk peil. Vóór die tijd klonk ook bij Cantemus Domino nog wel eens de barbaarse vraag: 'Wat zingen we, muziek of gregoriaans?' Het gregoriaans was toen het werk van een handjevol liefhebbers.

Nu treden er elke zondag ongeveer vijftien van de vijfentwintig herenleden aan om het proprium te verzorgen. Sinds 1982 zingt deze groep ook geregeld als 'Schola cantorum', dat wil zeggen in toog en superplie, opzij van het priesterkoor. Op deze wijze worden de plechtigheden opgeluisterd van Allerzielen, Maria Lichtmis, Aswoensdag, Palmzondag, Witte Donderdag, Goede Vrijdag en Paaszaterdag. Een andere ontwikkeling is dat de verzen van graduale, alleluia en tractus sinds enige jaren worden gezongen door vier of vijf voorzangers.

Misschien zijn er lezers die zich afvragen of de stormen, die de katholieke kerk zo hebben geteisterd de afgelopen decennia en die menig kerkkoor uiteen deden vallen, aan de Haagse Parkstraat voorbij zijn gegaan. Niet echt. Ook hier sloeg de ontkerkelijking toe en ook hier heeft het koor, met name rond 1970, een zeer moeilijke periode gekend. Maar in de loop van de jaren zeventig kwamen er weer nieuwe leden bij. Om het voortbestaan van het koor te garanderen is enige jaren geleden een ledenwervingscommissie gevormd die zich met redelijk succes van haar taak kwijt. ■

DE MONNIKEN VAN SILOS: EEN RAADSELACHTIG SUCCES.

Henk Rijkers

Weinig lezers van het Tijdschrift zal de hausse ontgaan zijn waaraan het gregoriaans, en in het verlengde daarvan, de Latijnse liturgie in het algemeen, momenteel onderhevig is. Zelfs in amusementsprogramma's op radio en TV zijn stukjes gregoriaans te horen. De oorzaak daarvan is een dubbel-CD van de monniken van Silos, waarop tamelijk oude opnamen te beluisteren zijn. Om moeilijk te achterhalen redenen vinden deze opnamen een enorme aftrek en rukken ze zelfs op in de hitlijsten. De monniken zijn zelf maar matig te spreken over hun succes. De abdij wordt overstroomd door dagjesmensen die het fameuze koor wel eens in levenden lijve willen horen en aldus de rust van het monnikenleven verstoren.

Alom wordt gespeculeerd over de dieperliggende oorzaken: inderdaad is het een frappant verschijnsel dat de neo-heidense Europese jeugd in zo groten getale door dit repertoire geboeid lijkt te worden. Verschillende houdingen zijn in dit opzicht aan te nemen: aan de ene kant de cynische, die benadrukt dat het toch vooral om weer eens wat anders moet gaan, en dat de grillige smaak van de massa met een effectieve media-campagne voor deze gregoriaanse CD's rijp moest worden gemaakt. Aan de andere kant zijn er de religie-optimisten die menen dat het gregoriaans de sluimerende religiositeit van de vele ideologisch verweesden in dit postmoderne tijdvak kan bevredigen.

Degenen die zich met gregoriaans bezighouden, zullen zich vooral afvragen (niet zelden met een lichte afgunst) waarom het juist deze opnamen van dit monnikenkoor moesten zijn die de doorbraak bewerkstelligden. Ondertussen is de rage hoe dan ook in het voordeel van het gregoriaans. Aangenomen mag worden dat er nu een groot aantal mensen mee in contact komt, voor wie het gregoriaans anders een volstrekt muzikaal terra incognita gebleven zou zijn. Ook de aanvaarding van het gregoriaans als een algemeen Europees cultuurbezit lijkt door deze ontwikkeling begunstigd te worden.

Laten we de dubbel-CD eens wat nauwkeuriger onderzoeken: "Original International Bestseller" vermeldt het doosje van het recensie-exemplaar trots. Op de voorkant een slechte glas-in-lood-imitatie met drie op sandalen onduidelijk rondschuifelende monniken, die het geheel een pseudo-religieus cachet geven. Het

neemt bepaald niet in voor de inhoud.

Bij het beluisteren van het materiaal valt op de eerste plaats het verschil tussen beide CD's op. De opnamen op de eerste dateren van 1973, toen Ismael Fernández de la Cuesta koorleider was. De tweede CD is samengesteld uit opnamen uit 1980-83, onder Franciso Lara. Oorspronkelijk zijn de opnamen bedoeld voor de grammofoonplaat, wat ook blijkt uit de geringe speelduur die voor elk van beide CD's slechts iets meer dan drie kwartier bedraagt. Opvallend is de verandering in uitvoering en koorklank, die met de latere opnamen bepaald niet vooruitgegaan zijn. Nu speelt bij deze beoordeling ook de verschillende opnametechniek een rol: op de eerste CD is het klankbeeld van het koor op een natuurlijke manier verweven met de immense akoestiek van de abdijkerk. Het koor klinkt daarbij wat afstandelijker en minder scherp omlijnd, maar daar heeft het waarschijnlijk vooral voordeel bij. Op de latere opnamen klinkt het koor veel presenter en hoor je veel meer detail, maar de akoestiek is op de een of andere manier van het koor losgemaakt, het is meer een achtergrondeffect geworden.

Ook wat de uitvoering betreft is de oudste CD de aangenaamste: traditioneel Solesmes-gregoriaans met een typische nasale Spaanse klankkleur en met intensiteit gezongen. Op de tweede CD hinderen de achteruitgegangene koorklank en de neiging om de muziek bij pauza-tekens stil te zetten.

Het is me niet gelukt in de gemaakte selectie een thematische of liturgische lijn te ontdekken. Beide CD's openen weliswaar met een introitus, maar daar blijft het bij. De rest is een ratjetoe van genres zonder enig duidelijk verband. Toch is de selectie als zodanig niet onoordeelkundig samengesteld: de twee CD's geven, weliswaar ongeordend, een aardig overzicht van de betere en belangrijkere composities van het gregoriaans repertoire.

Teksten en vertalingen van de gezangen ontbreken volkomen. Wel is er een inlegvelletje met een uittreksel uit een artikel van de koorleider op CD I, Ismael Fernández de la Cuesta, dat op zichzelf niet slecht is, maar als toelichting bij een dubbel-CD tamelijk karig.

Al met al blijven we met een raadsel zitten: twee gregoriaanse CD's met oude, artistiek en opnametechnisch middelmatige (analoge) opnames van beperkte speelduur, warrig geprogrammeerd, zonder noemenswaardige documentatie en teksten, veroveren niettemin de gunst der massa's! Sterke punten zijn wel de authentieke sfeer en de akoestiek van de opnamelocatie.

Ik denk dat het verspilde moeite is om de precieze oorzaken van het succes van deze opnamen te willen achterhalen. Er zit zeker veel toeval en handige presentatie bij. Wel is bewezen dat het gregoriaans het nog altijd in zich heeft om grote groepen mensen de smaak van het authentiek-religieuze te geven en dat

het tegenwoordig met een nieuwe onbevangenheid wordt beluisterd en gewaardeerd. Het succes van de Spaanse monniken draagt veel tot dit proces bij en zal daarom iedereen die het gregoriaans een warm hart toedraagt alleen maar verheugen. Maar ik zou zelf iemand die met het gregoriaans wil kennismaken deze CD niet snel aanraden. Dan liever de dubbel-CD met relatief oude, maar digitale opnamen van het Choeur Gregorien de Paris, die voor ongeveer dezelfde prijs verkrijgbaar is. ■

- * Canto Gregoriano. Koor van de monniken van het Benedictijner klooster Santo Domingo van Silos. EMI Classics CMS 5 65217 2; Dubbel-CD. f 44,-.

CURSUSSEN

DOE OOK 'S MEE!

Op veel plaatsen, door veel mensen, en op veel verschillende niveaus worden in ons taalgebied cursussen gregoriaans gegeven en gevolgd. Wij hebben zo hier en daar ons oor te luisteren gelegd en geven U een verslag van wat cursisten en cursusleiders beleefd hebben. Bij elk verslag vindt U de toekomstplannen voor de betreffende cursus, en (voor zover bekend) plaats, tijd, onkosten etc. Er is voor elk wat wils: voor de amateur-koorzanger die wat meer wil weten, en voor de beroepsdirigent.

De post-HBO-cursus Gregoriaans van het Maastrichts Conservatorium
- een cursieve volzin of zinvolle cursus? -

Hans Leenders

Er werd mij gevraagd een impressie neer te schrijven die ik gedurende twee jaar heb opgedaan als actief deelnemer aan deze post-conservatoriale cursus.

Een cursus die in eerste instantie een tweesporig beleid heeft:

1. Mensen uit de kerkmuzikale praktijk begeleiden in hun zoeken naar een verantwoorde (lees: op semiologische basis gefundeerde) interpretatie van het gregoriaans (A-cursus).
2. Nieuw kader opleiden om in de toekomst verzekerd te zijn van voldoende nakroost om enerzijds het semiologisch onderzoek voort te zetten en anderzijds het noodzakelijke onderwijs over te nemen (B-cursus).

Voor de A-cursus is geen specifieke vooropleiding vereist, maar wel een open houding ten aanzien van de semiologie. Het merendeel van de cursisten bestaat uit dirigenten van scholae uit de kerkprovincie die, opgeleid in het ictus-systeem, nu de mogelijkheid hebben zich met gelijkgestemden te bekwamen in de uitvoeringspraktijk van het gregoriaans op semiologische basis. (Aangezien ondergetekende niet bij deze cursus betrokken is, volsta ik met deze korte beschrijving.) Voor de B-cursus is een conservatoriale of universitaire vooropleiding vereist met specialisatie kerkmuziek of gregoriaans.

Er dient echter onmiddellijk aangetekend te worden dat het begrip "semiologisch onderzoek" zoals door mij gebruikt, te verstaan is vanuit de levende muziekpraktijk, het actief musiceren als ultieme streven. Men pretendeert niet weten-

schap te bedrijven in de strikte zin van het woord, waarmee we meteen de kern van de zaak raken van deze cursus: middels literatuurstudie, bronnenonderzoek en lezingen wordt kennis verworven die omgezet wordt in reële klank.

De lezingen die tot dusver gehouden zijn, belichten een specifiek deelgebied van het gregoriaans: J.B. Göschl: articulatie-problematiek; C. Pouderoyen: modaliteit; G. Joppich: retorica. Maar ook op het gebied van stemvorming, zo belangrijk om tot een welluidend resultaat te komen, werd professionele begeleiding gezocht en gevonden in de persoon van Eric Hermans.

De cursisten trachten dit alles te integreren om te komen tot een coherente interpretatie van het gregoriaans. De inspirerende en vakkundige adviezen van docent A. Kurris zijn hierbij onmisbaar! Tevens wordt getracht deze wetenschappelijke "input" om te zetten in eenvoudiger jargon, met het oog op de toekomstige toepasbaarheid ervan in het onderwijs. Maar steeds weer geldt: de verklanking der tekens blijft richtsnoer.

Naast de wekelijkse bijeenkomsten wordt jaarlijks een symposium georganiseerd, waarin een thema aan bod komt dat gelieerd is aan het gregoriaans (Retorica; Orgelmuziek gebaseerd op gregoriaanse thematiek). Lezingen, concerten en workshops zorgen voor een levendige atmosfeer waarin muzikale hoogtepunten afgewisseld worden met vaak controversiële stellingnames in lezingen. Onvergetelijk waren de improvisaties van Naji Hakim op het majestueuze orgel van de St. Servaas, maar ook Jan Boeke bood stof tot nadenken: "Het gregoriaans kent een onvervreemdbaar oerritme, gebaseerd op onze hartslag. Dit betekent dat zelfs in melismatische gezangen uiteindelijk een soort maat te ontdekken is".

Concluderend kan ik stellen dat, ondanks het grote aanbod van informatie dat de cursus biedt, de eigen persoonlijke studie slechts als basis kan dienen voor werkelijke ontwikkeling. Het leren omgaan met de schat aan gegevens, vrijgekomen na jarenlang paleografisch en semiologisch onderzoek is een hoogst complex en persoonlijk proces. Een antwoord op de vraag of deze cursus zinvol is kan iedere deelnemer slechts voor zichzelf geven.

- * In september start aan het Conservatorium te Maastricht een nieuwe cursus Gregoriaans voor Koorleiders (A-cursus). Het vakkenpakket omvat: theorie van het Gregoriaans (o.a. bestuderen van handschriften), hymnologie, kerklatijn, basisbegrippen van de liturgie, en stage-begeleiding. Docent: A. Kurris. Cursusduur: gedurende 2 jaar lessen van 3 uur per week, in overleg op woensdagavond of zaterdagochtend. Kosten: 625,- per jaar, excl. materiaal. Aanvraag prospectus: Conservatorium, t.a.v. administratie, Bonnefantent-

straat 15, 6211 KL Maastricht. Inhoudelijke informatie: Dr. A. Kurris, 04451-1243. Aanmelden voor 1 juli 1994. De cursus loopt parallel aan de SNK-specialisatie-opleiding gregoriaans.

SNK-cursus gregoriaanse schola-leiding in eindfase.

Jacqueline Elemans

Zingen volgens de handschriften, een zaak voor specialisten?

Dat hoeft niet, zoals de cursus schola-leiding, georganiseerd door de St.-Gregoriusvereniging, de Amici Cantus Gregoriani en de SNK, laat zien.

In september 1993 zijn we begonnen: jong en oud, man en vrouw, amateur- en beroepsdirigent, ervaren en blanco, maar met één ding gemeenschappelijk: onze belangstelling voor de muziek van de eerste eeuwen van het Christendom. Anderhalf jaar zijn we overspoeld met de resultaten van anderhalve eeuw monnikenwerk. Ik heb een diep ontzag voor de mensen die het gregoriaans hebben gerestaureerd zoals dat ook met oude gebouwen gebeurt: je begint met slecht pleisterwerk te verwijderen, je herstelt de fundamenteën en het metselwerk, de muren van het gebouw staan weer stevig, en je vindt misschien prachtige muurschilderingen in heldere kleuren.

Zo is ook het gregoriaans weer tevoorschijn gekomen als een levende muziek, getuigend van de spiritualiteit van de oude Kerk, maar ook vandaag invoelbaar door de muzikale en emotionele kracht die erin schuilgaat. Of het een eenvoudig refrein is, dat iedereen zingen kan, of vocaal stuntwerk voor solisten, het is een levende muziek die je alleen maar door het te doen volledig kunt beleven.

Deze cursus is dan ook vooral hard werk, na een rustig begin. De planning is uitgekiend en daardoor krijgen we iedere week opnieuw een pak kennis mee waar we zelf mee aan de slag moeten.

Terwijl ik dit schrijf, in maart, zijn we bezig met de laatste etappe: zingen en dirigeren, werkstuk maken en praktijkexamen voorbereiden. Het is nu even puur doorzetten, maar hopelijk mogen we ons in juni gregoriaans scholaleider noemen. Deze cursus is dan afgelopen, maar als ik voor mezelf mag spreken, dan heb ik in 60 avonden voor 60 maanden inspiratie opgedaan. Ik denk dat ik na-

mens allen spreek wanneer ik daarvoor vooral Zr. Marie-Louise Egbers bedank, en met haar de overige docenten en de organiserende instanties.

- * De SNK zal in 1994-95 een korte voorbereidende cursus organiseren als voorbereiding voor de specialisatie-opleiding. In 1995-96 en 1996-97 vindt dan weer de eigenlijke specialisatie-opleiding plaats. Beide cursussen (de voorbereidende cursus en de specialisatie-opleiding) zullen gehouden worden op woensdagavond te Utrecht. Hoofddocent: Zr. Marie-Louise Egbers. De cursus loopt parallel aan de post-HBO-A-cursus van het Maastrichts Conservatorium. Kosten: specialisatie-opleiding: ca. 500,- per jaar (excl. examen-geld en materiaal); voorbereidende cursus: nog niet bekend. Inlichtingen: SNK, Plompstorengracht 3, 3512 CA Utrecht, tel. 030-313174.

Een terugblik op het voorbije cursusjaar "Gregoriaans kan je leren" te Drongen ... en reeds een blik vooruit!

Een cursist

Na meerdere jaren Tongerlo en nu reeds twee jaar Drongen (bij Gent) is de cursus "Gregoriaans kan je leren" uitgegroeid tot een vaste waarde in de Vlaamse (en ook Nederlandse) wereld van het gregoriaans, en dit zeker dank zij de niet aflatende inzet van de docenten, de professionele aanpak van de cursus, en de brede doelgroep die door de structuur van de cursus wordt bereikt. Hetgeen volgt moge dit verduidelijken.

Als "gevorderde cursist" meen ik de huidige cursus te kunnen typeren met enkele kernwoorden: goed georganiseerd, goed gestructureerd, goed gefundeerd.

De cursus beoogt de cursist in staat te stellen zich bewust te worden van het wezen van het gregoriaans. Om een zo breed mogelijk publiek te bereiken (van de geïnteresseerde leek zonder muzikale vorming of gregoriaanse voorkennis, tot de mensen met een muzikale vorming) werd de cursus *modulair* opgebouwd. Dit laat toe geïnteresseerden van elk niveau op een verantwoorde wijze in het systeem te laten instappen. Dit modulair systeem omvat drie cursusjaren (Beginselen - praktische basiskennis - diepere studie van het gregoriaans). Elk cursusjaar bestaat uit zes zaterdagen, uitgestreken van oktober tot maart.

De concrete vorming naar een bewuster beleven van het gregoriaans steunt op een drietal pijlers: vooreerst wordt gewerkt vanuit de *tekst*, en vanuit de tekstexpressie wordt de studie van de *handschriften* aangepakt. Parallel hiermee brengt de studie van de *modaliteit* een dieper inzicht in de *melodische expressie* van de zang. De *geschiedenis* van het gregoriaans en van de restauratie ervan, en de studie van *mis- en officiële liturgie* vervolledigen het inzicht in deze materie.

Het weze evident dat een noodzakelijke brok theoretisch onderricht onontbeerlijk is om deze structurele opbouw te realiseren; toch wordt er voldoende aandacht besteed aan praktische toepassing van de opgedane kennis in koorverband, en wordt elke cursusdag besloten met het zingen van de completen om het gregoriaans in zijn liturgisch kader te situeren.

De noodzakelijke onderbouw van de cursus wordt gewaarborgd door de vakbekwaamheid van de docenten, en niet in het minst door hun niet aflatende inzet en aanstekelijk enthousiasme!

Voor de afgestudeerden wordt een vervolmakingspakket aangeboden, bestaande uit seminaries waarop specifieke geselecteerde onderwerpen verder worden uitgediept, en uit zangnamiddagen voor een zuiver *praktische* vervolmaking. Dit "addendum voor de eeuwige student" zal zeker kunnen rekenen op een ruime interesse en een laaiende geestdrift bij vele "amici cantus gregoriani"!

- * De nieuwe cursus zal plaatsvinden in de Oude Abdij te Drongen. Kosten: BEF 7250 (ca. f. 360,-). Docenten: J. Boogaarts, J. Dewagtere, W. van Gerven, F. Mariman, R. Plovie en F. Schneyderberg. Inlichtingen: Concertvereniging der Kempern (Secr. Centrum Gregoriaans), A. Vereeckestraat 1, B-2220 Heist o/d Berg, tel. (00-32)-3-6641545, fax: (00-32)-9-2306199.

Cursussen van de Sint-Gregoriusvereniging te Groningen

Gerrit Hulsink

Op zaterdag 12 maart jl. werd om 12 uur met een kort toespraakje door Frans Keverkamp, vice-voorzitter van de NSGV in het bisdom Groningen de derde "basiscursus Gregoriaans" afgesloten. Dit gebeurde in een zaaltje bij de Maria Salvatorkerk in de stad Groningen, nadat de cursisten in de kerk zelf de bestu-

deerde gezangen nog een laatste keer ten gehore hadden gebracht. De vorige twee cursussen vonden plaats in Emmen (1991) en Heerenveen (1992). In totaal hebben zo'n 75 cursisten eraan deelgenomen, min of meer gelijk verdeeld over de drie cursusplaatsen.

De cursus had als doelgroep: koorleden en dirigenten die kennis willen nemen van de nieuwe uitvoeringspraktijk van het gregoriaans, zoals die o.a. in de recente uitgaven van de gregoriaanse gezangboeken van Solesmes hun neerslag hebben gevonden. Als doelstelling werd geformuleerd: het ontwikkelen van vaardigheid in het zingen van gregoriaans volgens de inzichten van de semiologie van Dom Eugène Cardine o.s.b. De toelatingseisen waren: A. men dient over een redelijke stem te beschikken; B. men dient koorervaring te hebben. Over de inhoud werd aangekondigd: "Het accent in de cursus zal liggen op het leren zingen van het gregoriaans volgens de nieuwe inzichten; daarnaast wordt enige aandacht geschonken aan de historische ontwikkeling van het gregoriaans en haar notatie, en de plaats van het gregoriaans in de huidige liturgie."

In Emmen en Heerenveen waren er acht, in Groningen tien lessen van twee uur, alle op zaterdagochtend; docent was Gerrit Hulsink en de organisatie berustte bij het bestuur van de NSGV in het bisdom Groningen.

De toelatingseisen waren zo ruim gesteld dat ieder die in een koor zingt of had gezongen kon worden toegelaten. Een expliciete toelatingstest heeft dan ook niet plaatsgevonden. De groepen waren daardoor echter wel heel divers van samenstelling, variërend van de kerkkoorzanger die geen noten kan lezen, tot de niet-kerkelijke gekwalificeerde beroepsmusicus. Grote verschillen, die echter niet storend hebben gewerkt, waarschijnlijk omdat er voor ieder naast iets bekends ook steeds iets nieuws aan de orde kwam, de cursisten niet individueel op hun kennis en vaardigheid werden aangesproken (het zingen gebeurde altijd collectief) en de cursusduur redelijk kort was (acht lessen was eigenlijk te weinig, tien lessen was een stuk beter). De opkomst was steeds 90-100% en er waren geen uitvallers.

Doelstelling en inhoud:

Tijdens de gehele cursus stond het zingen van niet te moeilijke Proprium-gezangen centraal. Aan de hand daarvan kwamen de andere aspecten als modi, notatie, woord-toon-relatie, historische ontwikkeling, plaats in de liturgie aan de orde. De gezangen werden altijd eerst op notennamen gezongen, en wanneer nodig waren er trefoefeningen voorradig die het betreffende gezang inleidden.

Naast het Graduale Triplex is ook het Graduale Lagal aan de orde geweest, evenals het Graduale Simplex.

Aan het eind van de cursus was er geen toets. De cursisten werden dus geen diploma rijker, maar hopelijk, naast het getuigschrift van deelname, wel een ervaring die naar meer vraagt.

- * In het bisdom Groningen is men van plan een cursus voor gevorderden te organiseren. Inlichtingen: Dhr. Postma, tel. 05138-12319, of Dhr. Keverkamp, tel. 050-263808.

Cursussen van de Sint-Gregoriusverenigingen te Haarlem en Rotterdam

Ook de Gregoriusverenigingen van de bisdommen Haarlem en Rotterdam zitten niet stil op het gebied van het gregoriaans: zij zullen in het cursusjaar 1994-'95 in samenwerking enkele cursussen organiseren. Er worden cursussen op verschillende niveaus gegeven. De Oriëntatiecursus Gregoriaans richt zich op koorleden en dirigenten die basiskennis willen opdoen. In deze cursus zal aandacht besteed worden aan zaken als notenschrift, psalmtonen, uitspraak van het Latijn, etc. Duur van de cursus: 6 avonden van 2 uur. Plaats en tijd zijn afhankelijk van de deelnemers, evenals de onkosten: hoe groter de groep, hoe lager de cursusprijs. Toelatingseisen worden voor deze cursus niet gesteld.

De cursus Gregoriaans-A is bedoeld voor mensen die geïnteresseerd zijn in de praktijk van het semiologisch zingen. Hiervoor wordt van de cursisten wel enige kennis verwacht: enige bekendheid met het gregoriaans, alsmede een redelijke stem. Duur van de cursus: 8 avonden van 2 uur. Voor plaats, tijd en onkosten geldt dat ze, net als bij de oriëntatiecursus, afhankelijk zijn van het aantal deelnemers.

De docenten zijn Bert Stolwijk en Ike de Loos.

- * Informatie en aanmelding: Marc Schaap, Sint-Gregoriusvereniging Rotterdam, Hang 16, 3011 GG Rotterdam, tel. 010-4148213, of Bert Stolwijk, Sint-Gregoriusvereniging Haarlem, Nieuwe Groenmarkt 12, 2011 TW Haarlem, tel. 023-424456.

Het Gregoriaans-B-koor van het USGK te Utrecht

Ieder jaar start in Utrecht een opleidingskoor (het "B-koor") met als voornaamste doel aspirant-leden op te leiden voor het Utrechts Studenten Gregoriaans Koor (USGK). De cursus is echter ook toegankelijk voor mensen die niet tot het USGK willen toetreden. In een aantal lessen worden verschillende aspecten van het gregoriaans behandeld; ook onderwerpen als liturgie en stemvorming komen ter sprake. Het repertoire dat gezongen wordt, is toegespitst op de liturgie van de Goede Week, omdat het USGK deze jaarlijks verzorgt, veelal in het buitenland.

Het B-koor is toegankelijk voor iedereen: mannen en vrouwen, studenten en niet-studenten. De mannen die het B-koor gevolgd hebben kunnen bij gebleken geschiktheid opgenomen worden in het USGK; vrouwen die verder willen gaan met het zingen van gregoriaans zullen hun heil elders moeten zoeken.

- * Kosten: f. 35,-. Plaats: Utrecht (Drift 21). Tijd: donderdag van 17.00 tot 18.00 u., wekelijks van oktober tot aan de Goede Week. Leiding: Jan Boogaarts. Verdere informatie: Henk Rijkers, Postbus 302, 3500 AH Utrecht, tel. 030-733403.

Kurt Thomas-cursus

Tot slot verdient de Kurt Thomascursus hier een vermelding. Deze jaarlijks terugkerende dirigentencursus vindt in 1994 voor de 30e maal plaats. De organisatoren zijn de SNK (Stichting Samenwerkende Nederlandse Korenorganisaties) en de Kurt Thomasstichting. Hoewel de cursus in de eerste plaats gericht is op het dirigeren van meerstemmige muziek, is er ook aandacht voor het gregoriaans. De cursus is bedoeld voor koordirigenten, maar ook voor koorzangers die ervaring met directie willen opdoen. Er wordt gewerkt met niveaugroepen zodat ieder op zijn niveau kan werken. Men schrijft zich in voor de gehele cursus, niet alleen voor de lessen gregoriaans.

- * Tijd: van 4 t/m 16 juli. Plaats: Cultureel Centrum Schak te Den Haag. Informatie: SNK, Utrecht, 030-313174. Docenten voor het gregoriaans: Fred Schneyderberg (gevorderden) en Hans van den Homberg (beginners). Kosten 500,- (voor de gehele cursus van twee weken). ■

MEDEDELINGEN

VERSLAG

Studiebijeenkomst 1994 te Essen

Ook dit jaar organiseerde de Duitssprekende sectie van de AISCGRE wederom studiedagen voor de afgestudeerden van de Gregoriaanse Docentencursus 1984-1989 en enkele belangstellenden. Van 4 tot en met 8 maart waren we bijeen (met zes nationaliteiten) in Essen-Heidhausen; Martin Polspoel en ik vanuit Nederland. Godehard Joppich, als altijd de bezielende cursusleider, richtte o.a. zijn aandacht op de relatie tussen het mediterend spreken en het zingen van een bepaald gezang. Het één kan een boeiende voorbereiding zijn voor het andere. Het maakt je de teksthoud alswel de -uitspraak bewust, en zelfs kan het spreken een verwijzing inhouden naar de gang van de melodie. In die zin bestudeerden we o.a. de communio 'Narrabo' (GT 281). Verder werden gezangen geanalyseerd: exegetisch en semiologisch. Hoogtepunten waren de liturgische momenten: het gezamenlijk zingen van Eucharistie en Vespers. Samen studeren en verblijven in Heidhausen heeft, na tien jaar, een band onder elkaar geschapen. Ook die ervaring was zeer aangenaam.

Marie-Louise Egbers

GREGORIAANS TE BELUISTEREN

Gregoriaans gemengd koor o.l.v. Riet Merckx:
Zondag 5 juni om 10.30 uur: Eucharistieviering in Lelystad, Omroepparochie.

Kathedrale schola Roermond o.l.v. Wim Schreurs:

Zondag 5 juni in de Munsterkerk om 11.00 uur (Processiezondag);

Zaterdag 2 juli in de Munsterkerk om 18.30 uur (14e zondag door het jaar);

Zondag 24 juli in de Kathedraal om 10.30 uur (St. Christoffel);

Maandag 15 augustus in de kathedraal om 19.00 uur (Maria Hemelvaart).

Schola Cantorum Amsterdam o.l.v. Eugene Liven d'Abelardo:

Zondag 5 juni in het Bethaniënklooster te Amsterdam om 14.00 uur (besloten auditie gregoriaans).

Schola Cantorum Twente o.l.v. Guus Goorhuis:

Zaterdag 11 juni in de Parochie H. Plechelmus te Rossum om 19.30 uur (11e zondag door het jaar).

Schola Cantorum van het Ward-instituut o.l.v. Louis Krekelberg:

3 juli in de Basiliek te Tongeren (B) om 10.00 uur (Eucharistieviering)

De Schola Gregoriana Lugdunensis is een gemengd gregoriaans koor o.l.v. Rob Koolemans-Beijnen. Wij zijn te beluisteren op zaterdag 25 juni in Cultureel Centrum 'de X', Haarlemmerstraat 52 te Leiden om 20.15 uur.

Tilburgs Gregoriaans Koor o.l.v. K. van Geldrop:

5 juni in de St. Jozefkerk Heuvel om 11.30 uur;

19 juni in de Mariakerk Heikant om 10.30 uur;

3 juli in de St. Jozefkerk Heuvel om 11.30 uur.

Utrechtse Vrouwen Schola o.l.v. Marie-Louise Egbers:

Zondag 26 juni in de Pieterskerk Utrecht om 16.00 uur Mariaconcert met Middeleeuws drama en Mariavespers.

Utrechts Studenten Gregoriaans Koor

Op vrijdag 27 mei geeft het USGK o.l.v. Jan

Boogaarts een gregoriaans concert in de serie Pieterskerkconcerten. Op het programma staan o.a. gregoriaanse en ambrosiaanse gezangen voor Hemelvaart en Pinksteren.

Plaats: Pieterskerk (Utrecht). Aanvang: 20.15 u. Entree: f.12,50/10,- (CJP/65+).

Op woensdag 29 juni wordt het Hoogfeest van Petrus en Paulus gevierd met een geheel gezongen Latijnse mis, uitgevoerd door het USGK o.l.v. Jan Boogaarts. Celebrant is prof. P.J. Raedts SJ. Plaats: Kathedraal, Lange Nieuwstraat, Utrecht. Aanvang: 19.00 uur in de Kathedraal aan de Lange Nieuwstraat.

Uitzendingen K.R.O.

19 juni H. Martinus te Linne. Celebrant is Mgr. F. Wiertz (12e zondag door het jaar).

RECTIFICATIE

CD USGK

Vorige maand plaatsten wij een bespreking van twee CD's, waaronder een CD met Ambrosiaanse gezangen door het USGK o.l.v. Jan Boogaarts. Hierbij was vermeld dat de CD te bestellen is bij het koor. Deze informatie is onvolledig. Vanzelfsprekend is de CD ook te verkrijgen in de klassieke muziekhandels.

BELANGRIJKE BIJENKOMSTEN

De Stichting A.C.G. organiseert van 18 tot en met 21 augustus 1994 studiedagen in Vaals. Het thema luidt: zingen met de handschriften. Zingen is inderdaad het uitgangspunt van deze dagen. Dit wordt gerealiseerd door gezamenlijke repetities, alsook door het werken aan opdrachten, alleen of in klein groepsverband. Deze practica staan onder leiding van Zr. M-L. Egbers. Dit alles zal ondersteund worden door twee morgensessies achtergrondinformatie door Dr. A. Kurris.

De prijs (volpension op basis van een twee-

persoonskamer) bedraagt f 360,-- p.p., toeslag voor een éénpersoonskamer f 45,-- p.p. Voor hen die zelf overnachting regelen is de prijs f 185,--; hierin begrepen zijn lesmateriaal, koffie en thee overdag en de lunch.

Opgave vóór 1 juni, er is maar beperkte deelname mogelijk! Inlichtingen bij het secretariaat (013-331094) en bij M-L. Egbers (076-221458).

De Stichting A.C.G. organiseert op 5 november in Nijmegen haar jaarlijkse zangersdag. Eén en ander zal gerealiseerd worden in samenwerking met de stuurgroep Nijmegen. De moeite waard om die datum in uw agenda te reserveren.

Musica Sacra Maastricht

De data zijn: 16, 17 en 18 september 1994.

Thema van dit jaar is: De Schoonste onder de Vrouwen. Ook het gregoriaans is er te horen! Nadere informatie: Gemeente Maastricht, Dienst Kunst, Cultuur en Onderwijs (043-292222).

Schola te Wognum

Bij gelegenheid van het 25-jarig jubileum van het Interparochiële zangkoor (Vrienden van het Gregoriaans) te Wognum zal deze schola de volgende activiteiten ontplooiën:

het verzorgen van de Eucharistieviering op 4 juni in Obdam en op 18 september b.g.v. de Westfriese bedevaart in Heilo. Op 7 oktober organiseert de schola een avond met inleidingen over de plaats van het gregoriaans in de huidige liturgie en de zang en ademtechniek bij het zingen van gregoriaans.

100 jaar Jozefkerk Enschede

Bij gelegenheid van dit eeuwfeest wordt een korenfestival georganiseerd. Nadere inlichtingen: W. Fiselier, tel. 053-305972. ■

LITURGIE

KERKELIJKE KALENDER (juni, juli en augustus 1994)

zondag	5 juni:	Hoogfeest van Sacramentsdag
vrijdag	10 juni:	Hoogfeest van Jezus' Heilig Hart
zondag	12 juni:	Elfde zondag door het jaar
dinsdag	14 juni:	Feest van de H. Lidwina, maagd
zondag	19 juni:	Twaalfde zondag door het jaar
vrijdag	24 juni:	Hoogfeest van de Geboorte van de heilige Johannes de Doper
zondag	26 juni:	Dertiende zondag door het jaar
woensdag	29 juni:	Hoogfeest van de heilige Apostelen Petrus en Paulus
zondag	3 juli:	Veertiende zondag door het jaar
zaterdag	9 juli:	Feest van de heilige Martelaren van Gorcum
zondag	10 juli:	Vijftiende zondag door het jaar
maandag	11 juli:	Feest van de heilige abt Benedictus, patroon van Europa
zondag	17 juli:	Zestiende zondag door het jaar
zondag	24 juli:	Zeventiende zondag door het jaar
maandag	25 juli:	Feest van de heilige Apostel Jacobus de Meerdere
zondag	31 juli:	Achttiende zondag door het jaar
zaterdag	6 augustus:	Feest van de Gedaanteverandering van de Heer
zondag	7 augustus:	Negentiende zondag door het jaar
woensdag	10 augustus:	Feest van de heilige diaken en martelaar Laurentius
zondag	14 augustus:	Twintigste zondag door het jaar
maandag	15 augustus:	Hoogfeest Maria Tenhemelopneming
zondag	21 augustus:	Eenentwintigste zondag door het jaar
woensdag	24 augustus:	Feest van de heilige apostel Bartolomeüs
zondag	28 augustus:	Tweeëntwintigste zondag door het jaar

INHOUD

Van de redactie	41
Communio Dixit Dominus: Implete hydrias aqua <i>Zr. Joanne O.S.B. ad.perp.</i>	42
Oude opnamen van Deller Consort op CD <i>Wico Clements</i>	54
Articulatie II: het begrip 'Ritmische articulatie' <i>Alfons Kurris</i>	58
Abdijentocht 2: Priorij Regina Pacis <i>M-L. Egbers</i>	66
Koorzang in Den Haags oudste parochie <i>Herman Rosenberg</i>	73
De monniken van Silos: een raadselachtig succes <i>Henk Rijkers</i>	75
Cursussen; doe ook 's mee!	78
Mededelingen	86
Kerkelijke kalender	88